

„Dobré ekonomické knihy sa pozerajú na ekonomiku ako patológ na mŕtvolu – bez emócií a predsudkov.“

- Martin Vlachynský

www.iness.sk/podpora

/iness.slovakia

/instituteINESS

/INESSinstitute

/iness.slovakia

Mesačník
MARKET FINESSE vydáva:

INESS – Institute of Economic
and Social Studies
Na Vršku 12
811 01 Bratislava

tel.: +421-2-5441 0945
e-mail: iness@iness.sk

Editor: Ina Sečíková

Editorial

Richard Ďurana

Čo si dostal na Vianoce? Znela otázka v bradatom detskom vtipu. Bitku, bola odpoveď. **Pod vianočný stromček dostali občania tejto krajiny pád vlády.** Na rozdiel od bitky to mnohí vnímajú pozitívne: možno sa skončila dvojročná éra populistických a nesystémových opatrení a zrýchlených legislatívnych procesov bez odborných diskusií, hodnotenia a pripomienkovania. Zásadné zhoršenie stavu verejných financií, ktoré sme zažívali v priamom prenose a ktoré sa rozhodne nedá hodiť na koronavírus ani ruskú inváziu na Ukrajinu (až 6 krajín EÚ by malo mať v roku 2023 dlh nižší, než mali v roku 2019 pred krízami).

V najbližších dňoch sa má v parlamente hlasovať o štátnom rozpočte, najdôležitejšom zákone roka. Chvíľu sa zdalo, že krajina bude v roku 2023 (alebo aspoň jeho časti) fungovať v rozpočtovom provizóriu – podľa výdavkov predchádzajúceho roka. Podľa odhadov RRZ by provizórium znamenalo, že vláde by chýbali za celý rok dve a štvrt miliardy eur. To je 6 % výdavkov štátneho rozpočtu a ministri vlády hovoria o neschopnosti financovať rasty plátov či dotácie energií (vypočítajte si náš najnovší podcast INESS do UCHA s názvom *Energetický socializmus*). A teraz si predstavte, že rozpočet sa podarí schváliť. **Deficit štátu by mal byť 8 mld. eur (!).** Ak vláda nedokáže ušetriť na iných výdavkoch 2 mld. eur, tak ten obrovský deficit bude potom znižovať ako? Ceny energií sa určite nevrátia na úroveň roka 2019, a to ani o dva roky. **Zlá správa znie, že pravdepodobnosť zvyšovania daní radikálne stúpla.**

Politici ale radi pomáhajú z cudzieho - a na Slovensku špeciálne neadresne všetkým bez ohľadu na to, či to adresát pomoci potrebuje - a tak sa zrejme rozpočet v nejakej forme prijme. Zo správ už vieme, že niektoré veci sa pomenia určite, ale plošné pomoci širokým skupinám obyvateľstva zostanú.

Aby boli občania tejto krajiny zorientovanejší v ekonomických témach a dokázali kriticky a racionálne vyhodnotiť politické sľuby, organizujeme Ekonomickú olympiádu. V uplynulých dvoch týždňoch sa začal školskými kolami už jej šiesty ročník. Tak ako každý rok sme očakávali nárast počtu zapojených stredoškôľakov a počtu škôl. To druhé sa naplnilo, prvé kvôli aktuálnej vysokej chorobnosti na celom Slovensku, ktorá na čas dokonca zatvorila mnoho škôl, nie. Napriek tomu sa do súťaže zapojilo presne 10 120 študentov a my sa už tešíme na krajské kolá, ktoré sa uskutočnia v januári a februári 2023.

Vydali sme dve nové zdravotnícke publikácie. Prvou je kniha s názvom **Inovatívne lieky - právne a etické otázky** od autorky Kataríny Fedorovej, druhou je policy paper **Aké zdravotníctvo očakávajú Slováci?** Popis k obojm publikáciám nájdete na stránkach tohto čísla Market Finesse, alebo si prvú z nich môžete objednať a druhú zadarmo stiahnuť na stránke www.iness.sk.

Ako zistíte pri listovaní tohto čísla, uplynulý mesiac bol pre nás vskutku intenzívny. Pri dôkladnejšom obhliadnutí zisťujem, že celý tento rok bol mimoriadne výživný. Nadpis jedného z textov **Nestíhame!** celkom presne vystihuje náš rok 2022, čím sa obľúkom vraciam k úvodným riadkom tohto Editorialu.

Prajem vám všetkým nielen obligátne inšpiratívne čítanie, ale aj - aspoň na pár dní počas sviatkov - spomalenie a sústredenie na to, na čom záleží najviac. Na pekne strávený čas s vašimi blízkymi. **Majte pekné Vianoce a čo najmenej nových daní v novom roku,**

Richard Ďurana

Ďakujeme Vám za Vašu priazeň a podporu v celom roku 2022

Milí čitatelia Market **Finessu**, priaznivci a podporovatelia INESSu,

sme Vám veľmi vdáční za Váš záujem o našu činnosť a podporu počas celého posledného roka.

Naše špeciálne poďakovanie Vám patrí aj preto, že bez Vašej podpory by sme len ťažko mohli v našej činnosti pokračovať, a **my si každú Vašu podporu (v akejkol'vek forme) nesmierne vážime.**

O čo náročnejší bol posledný rok, o to viac Vám želáme príjemné Vianoce, najmä veľa pohody a do nového roka čo najviac radosti a čo najmenej štátu.

Váš tím **INESS**

Ak by ste nás chceli aj počas týchto dní podporiť, budeme Vám veľmi vdáční. Urobiť to [môžete aj tu](#).

Ďakujeme!

Obsah

Nestíhame!	4
Ako je to s odvodom z nadmerných príjmov?	4
Kto ošetrí deti – a nás ostatných	5
Nechajte ceny pracovať	7
Emisie elektromobilu sú dvakrát vyššie	8
Domestikanti alebo žiaci na vlastný pohon	9
Keď miznú ľudia z polí	11
O platoch zdravotníkov nemajú rozhodovať ministri	11
Ako manažovať nepredvídateľnosť	12
Pomoc proti ekonomickým stereotypom	13
Ako sa nemá robiť politika lekcia 34: Príplatky	13
Je digitalizácia škôl zaklínadlo alebo prekliatie?	14
AI zmaturovala a priniesla do škôl kalkulačky na steroidoch	15
Ako ďalej s biomasou?	17
Aj v Kanade zdravotníctvo bolí	18
Inovatívne lieky - právne a etické otázky - nová kniha od INESS	21
Nové publikácie	22
Aké zdravotníctvo očakávajú Slováci?	22
Podujatia	23
Ekonomická olympiáda: školské kolá 6. ročníka už máme za sebou!	23
Ekonomické reči #23: Radosti a bolesti inovatívnych liekov s Katarínou Fedorovou	23
Vianočný večierok wINESS	24
Tlačová beseda k výsledkom prieskumu	24
INESS na podujatí Atlas Network	24
Návšteva arménskych delegátov v INESS	25
Diskusia so študentmi Filozofickej fakulty UK	25
INESS prednášal pre Health Management Academy	26
Prednáška pre katedru klinickej farmakológie SZU	26
V rámci projektu Ceny štátu sme diskutovali so stredoškólakmi	26
Cena štátu na Ekonomickej Univerzite v Bratislave	26
Zúčtovateľnosť vo verejnej správe	27
Vlogy a podcasty	27
Cena štátu	29
INESS publikácie	30
INESS knihy	30

Nestíhame!

Martin Vlachynský

Za mojich 11 rokov analyzovania som zvyknutý, že väčšina nových nápadov a návrhov predložených v parlamente sú zlé. Škodí podnikateľskému prostrediu, berú daňovníkom ich peniaze, obmedzujú slobody a zvyšujú moc politikov rozhodovať o občanoch. Ich cieľom nie je zlepšovať život, ale preferencie.

Pamätám si časy vlakov zadarmo, obedov zadarmo, plynových vratiek, e-kasy, fušovania druhého piliera a mnohých ďalších vecí. Pri každom takomto návrhu sme však mali pocit akéhosi rytierskeho mediálneho súboja, ktorý mal svoj postup a pravidlá. Vláda najskôr opatrne nahodila udičku, analytici, podnikateľské združenia, či opozícia kontrovali. Otázky novinárov, diskusie v televíziách, analýzy vládne aj nezávislé. Medzirezortné pripomienkové konanie, kedy sa na pôde ministerstva z očí do očí riešili jednotlivé rozporné body.

Nechcem to prikrášľovať, ani vtedy argumenty moc nefungovali a politik hral vždy skôr o náladu verejnosti. Ale väčšina návrhov bola rozobratá zvrchu aj odspodu a predkladateľ sa aspoň pokúsil o obranu.

No koncom roka 2022 sa opozícia s koalíciou zliali do neprehľadnej masy a chrlia zákony s takou intenzitou, že my analytici – nestíhame. Väčšina návrhov prichádza ako poslanecké prílepky, vrátane tých koalíčných (pozdravujem zmenu osobitného odvodu z činnosti v regulovaných odvetviach), sú bez akýchkoľvek vyčíslených dopadov (príplatky ku mzdám, ako sa máte?) a ich technické prevedenie – alebo skôr jeho neexistencia – napovedá, že vznikli medzi dvoma pressíčkami kdesi v tatranskom hoteli (trojmesačné zníženie DPH na jedlo na tanieri). To je tak trochu zároveň šťastie, lebo niektoré nápady sú zabudnuté skôr, ako sa nimi niekto začne vážne zaoberať (aj vy ste sa už tešili na bločkové vratky?).

Najdesivejšie na tom sú však tie cenovky. Boli časy, keď vlaky zadarmo s oficiálnou ročnou cenovkou 13 miliónov eur boli veľká téma. Školské obedy zadarmo za 117 miliónov eur vyvolali takú reakciu, že neprežili ani tri roky.

Dnes píš polmiliardové opatrenia hádam aj poslaneckí stážisti – ak sa teda vôbec unúvajú odhadnúť, koľko to bude stať. Pojem hodnoty za peniaze stratil zmysel. No všetkého do času.

Ak poslanci nezmenia ústavný zákon, čo je málo pravdepodobné, v roku 2023 sa aktivuje dlhová brzda. Slovenské dlhopisy sa obchoduje s výnosom, aký sme naposledy videli v roku 2013. Rusko-ukrajinská vojna pokračuje v nezmenenom tempe a ceny plynu a elektriny nečaká skorý pád. Kto sa potom prihlási, aby všetky tieto miliardové balíčky porušil?

HN, 12.12. 2022

Ako je to s odvodom z nadmerných príjmov?

INESS

Energetický sektor potrebuje veľké investície, nové zdaňovanie ich spomalí. Politici, ktorí vytvorili podhubie súčasných problémov, nás chcú reguláciou cien z týchto problémov dostať.

Vo všeobecnosti považujeme samotné nariadenie EÚ, ako aj jej transpozíciu do slovenskej legislatívy, za krok nesprávnym smerom.

Celá myšlienka je postavená na dvoch neistých predpokladoch, že 1) zvýšenie cien je dočasné a za dva roky sa ceny vrátia na nízke úrovne, ktoré platili v období pred nástupom covidu, 2) politici vedia určiť „primeranú cenu“ energií.

Ad 1) Toto je však veľmi nesprávny benchmark, nízke ceny boli nízke z viacerých dôvodov, ktoré pominuli: nízka tržová cena zemného plynu, extrémne nízke úrokové sadzby, nízky podiel obnoviteľných zdrojov energie (OZE) a dostatočná dostupnosť záložných zdrojov.

Nízke ceny v tomto období utlmili kapitálové investície (mimo OZE), dnes sú toho vyžarujúcim príkladom odstavené francúzske reaktory.

Je veľmi pravdepodobné, že k nízkym priemerným cenám elektriny 50 eur / MWh a menej sa tak skoro nevrátime.

Vláda v extrémne rýchlom konaní schválila zákon, ktorý bude za nadmerné príjmy v prípade niektorých zdrojov, považovať už aj sumu 50 eur / MWh. Vôbec, tento prístup, ktorý sa nepýta na minulé straty / zisky, na budúce úverové splátky, na skutočné náklady výroby (nielen variabilné), považujeme za nešťastný. Minimálne rast ceny povolenky CO2 by mal automaticky zvyšovať hranicu stropu.

Ad 2) EÚ dlhodobo budovala liberalizovaný trh s energiami, ktorý 10 rokov generoval výhodné ceny a dostupnosť energií. Politické rozhodovanie však spôsobilo útlm a spomalenie investícií a zároveň politické rozhodnutie viedlo k obrovskému závislosti na dominantnom dodávateľovi - Rusku.

Politici, ktorí vytvorili podhubie súčasných problémov, nás chcú prostredníctvom regulácií cien z týchto problémov dostať. Regulácia ceny ale znamená nižšie úspory, existenciu neefektívnej priemyselnej výroby či nadmernej spotreby.

Energetický sektor potrebuje „reagovať“ na zásadnú zmenu podmienok, budú potrebné veľké nové investície. Ceny sú kľúčovým nástrojom, ktorý tieto investície dokáže priťahovať. Zdaňovanie nadmerných príjmov tieto investície spomalí.

Skutočnosť, že zákon jasne nedefinuje výsledné parametre zdanenia, považujeme za najškodlivejšiu. Upravovať vyhlášky môže vláda pomerne často a ľahko, a to neznamená nič iné, ako permanentnú neistou investorov. Čo sa stane, keď politici regulujú ceny, vidíme veľmi dobre na čerpacích staniciach v Maďarsku.

Druhým faktorom je, že z „dočasného“ zdanenia na dva roky sa stane veľmi pravdepodobne strednodobý zdroj príjmov, hoci nariadenie EÚ predpokladá limitovanú platnosť.

Najväčšie riziko tejto legislatívy spočíva v tom, že utlmí a skomplikuje budúce investície, a to aj do obnoviteľných zdrojov. Toto riziko neeliminuje ani skutočnosť, že odvod predstavuje 90 % daň nadmerných príjmov.

V predloženej zákone chýba analýza dopadov - čistý výnos dane po započítaní výpadku daní z príjmov právnických osôb a hlavne celkový dopad na firmy, ktoré zároveň podliehajú Osobitnému odvodu z podnikania v regulovaných odvetviach.

iness.sk, 5.12. 2022

Kto ošetrí deti - a nás ostatných

Martin Vlachynský

Čakanie na viac lekárov je čakaním na Godota, treba na to ísť inak.

Aktuálna chrípkovo-kašľovo-soplavá vlna vyprázdňujúca škôlky a [plniaca pediatrické ambulancie](#) je takým malým výletom do jednej z možných budúcností zdravotníctva. V tejto budúcnosti sa nožnice medzi dopytom pacientov a ponukou zdravotníckych služieb dramaticky roztvoria. Služby síce budú formálne plošne bezplatné, ale v skutočnosti bude platidlom miesto v poradovníku a telefónne číslo na spolužiaka lekára. Postupne príde k rozdrobeniu celého systému zdravotníctva, kedy časť poskytovateľov opustí verejný systém a začne poskytovať komerčné služby bez zmlúv s poisťovňami. Stane sa tak v momente, keď kúpna sila samoplatcov v konkrétnych špecializáciách začne prevažovať potenciál platieb od poisťovní, očistený od značných administratívnych nákladov a obmedzení, ktoré zmluvný stav so sebou prináša.

Prečo si to myslím? Kľúčovým dôvodom je starnutie, alebo lepšie povedané - demografický prechod. Socializované zdravotníctvo má zabudovaný rovnaký problém, ako verejný dôchodkový systém - mladí (zdraví) sa skladajú starým (chorým). V zdravotníctve je efekt starnutia dokonca dvojitý - na jednej strane pribúdajú pacienti, na strane druhej ubúdajú zdravotníci.

Pod'me sa postrašiť

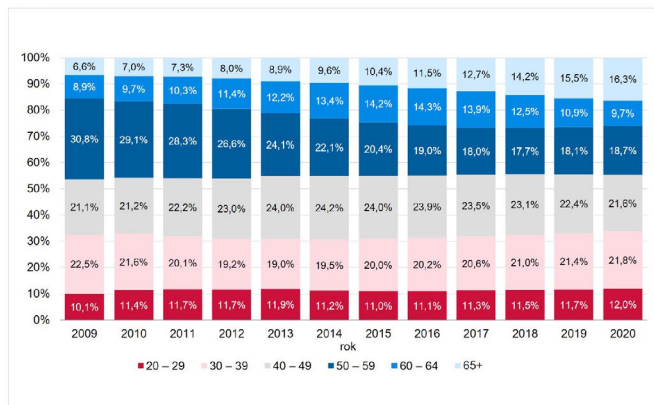
O starnutí všetci tušíme, no málokto sa unúval pozrieť sa na štatistiky. Ak máte chuť, otvorte si posledný [Ageing Report](#) a uvidíte takýto obrázok. Old-age dependency rate ukazuje, že v roku 2060 bude na 100 ľudí v ekonomicky aktívnom veku pripadať 66 ľudí s vekom 65+. Teraz je to zhruba 26 ľudí. A z tých ľudí nad 65 rokov bude v roku 2060 mať 37,4% viac ako 80 rokov.

Table 2 (2) - Main demographic variables

	2019	2030	2040	2050	2060	2070	peak value	peak year	change 2019-2070
Population (thousand)	5 454	5 436	5 305	5 138	4 943	4 712	5 469	2023	-742
Population growth rate	0.1	-0.2	-0.3	-0.3	-0.4	-0.5	0.1	2019	-0.6
Old-age dependency ratio (pop 65+ / pop 20-64)	25.9	35.9	43.1	56.5	66.3	63.1	66.4	2061	37.2
Old-age dependency ratio (pop 75+ / pop 20-74)	8.5	13.8	18.2	22.1	30.2	34.0	34.1	2069	25.5
Ageing of the aged (pop 80+ / pop 65+)	20.4	23.5	31.4	30.4	37.4	46.1	46.1	2070	25.7

Druhý obrázok si požičiam od NCZI - je to súčasná veková štruktúra lekárov. Tu je aspoň konštantná úroveň mladých. Pri zdravotných sestrách neuvidíte ani to, u nich je starnutie ešte výraznejšie.

Graf 4: Veková štruktúra lekárov za obdobie rokov 2009 - 2020

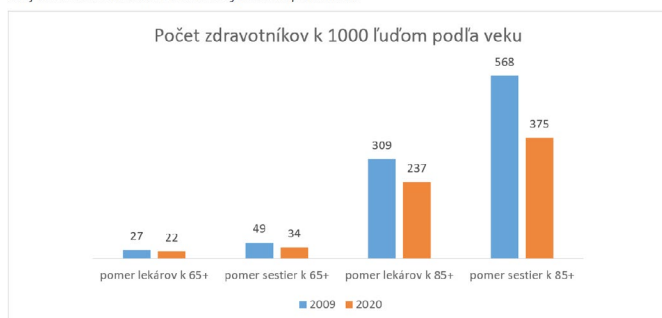

Zdroj: NCZI

Mohol by som napísať ešte niečo o tom, ako stúpajú požiadavky pacientov na rozsah služieb. O CTčkách, pôrodných plánoch,

preventívnych prehliadkach, gamma nožoch či laseroch sa našim starým nesnívalo. No samotný efekt starnutia by vás mal dostatočne vystrašiť. Ak nie, tak sa pozrite na už teraz rýchlo sa meniaci pomer zdravotníkov k starým ľuďom, ktorí čerpajú zďaleka najvýznamnejšiu časť zdravotníckych služieb. Na 1000 ľudí vo veku 85+ pripadalo 568 sestier v roku 2009, ale „starkých“ za ten čas pribudlo toľko, že aj napriek relatívne stabilnému absolútnemu počtu sestier kleslo toto číslo na 375.

Graf 7: Počet zdravotníkov k 1000 obyvateľom podľa veku

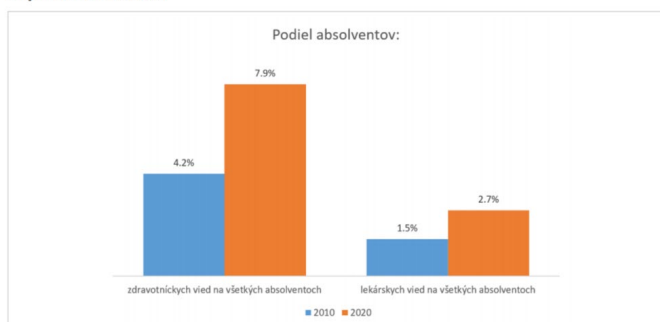

Zdroj: NCZI, ŠÚŠ²³, prepočet INESS

S kvantitou to stále nepôjde

Väčšina politických riešení stavu zdravotníkov dosiaľ spočívala v snahe udržať kvantitu. Obsahom tejto snahy bolo najmä zvyšovanie miezd v snahe udržať zdravotníkov na Slovensku a tlačiť viac medikov do škôl. Tretí spôsob, u nás málo používaný, je prilákание zdravotníkov z tretieho sveta. Všetky tri sú zmysluplné, no majú svoje obmedzenia. Mzdami je možné bojovať len po úroveň nášho ekonomického bohatstva. Podiel medikov v populácii slovenských absolventov, **po očistení od zahraničných**, v posledných rokoch výrazne rastie (rastie dokonca aj absolútny počet), no je limitovaný konečnou ochotou stredoškôľakov robiť medicínu. Zdravotníci z tretieho sveta sa na západe už teraz rozchytávajú rýchlejšie, ako dánske jedle v decembri.

Graf 8: Podiel absolventov

Zdroj: CVTI

S čakacími dobami a dostupnosťou zdravotníckych služieb majú problémy aj veľmi bohaté štáty s náručou otvorenou imigrácii. Tu si prečítajte náš blog, ako sa s tým trápí [napríklad táká Kanada](#).

Problém s nedostatkom zdravotníkov je globálny problém. Vyplyva z podstaty socializovaného zdravotníctva, v ktorom je dopyt oddelený od platieb. Inak povedané, ak máte zdravotné problémy, tak v podstate môžete navštevovať nejakého lekára každý deň, neexistuje žiadny strop výdavkov na vám poskytnutú starostlivosť. V komerčnom svete je dopyt reálny len vtedy, ak je potvrdený príslušne tučnou peňaženkou. Tá sa premieňa na zisky, zisky sa premieňajú na investície a investície sa premieňajú na väčšiu produkciu. Inovuje, škáluje a vytvára úspory z rozsahu. Ako sa o to pokúsiť v zdravotníctve a zároveň zachovať rozumnú mieru dostupnosti bez finančných, časových, geografických či informačno-komunikačných (nedvíhaný telefón...) bariér?

Nie riešenia, ale zlepšenia

Ak vám niekto tvrdí, že má „riešenie“ na nedostatok zdravotníkov bez obmedzenia dostupnosti, tak vás populisticky ťahá za nos. No existujú zlepšenia. V nedávnej publikácii [Chýbajúci zdravotníci: 21 zlepšení](#) sme ich vymysleli 21. Ak ste v tomto momente nepreklikli a nezačali ich čítať, tu je stručné zhrnutie.

Reorganizácia kompetencií a ich rozvrstvenie medzi širšiu škálu pracovníkov. Akékoľvek šuchotanie s papiermi treba posunúť na administratívnu silu. Telefón má zdvíhať recepcia. Na odber krvi, meranie tlaku či pichanie vakcín sa nemá čo chodiť do ambulancie lekára. Viacero úkonov sa dá zvládnuť so strednou školou, alebo dokonca len s kurzom.

Elektronizácia komunikácie. Vďaka uvedomelej pani doktorke sme synove začínajúce kiahne vyriešili odoslaním fotky a obratom vystaveným e-receptom. Celá komunikácia zabrala 3 minúty.

Emancipácia pacienta. Predchádzajúci bod bol možný vďaka tomu, že sme mali primeranú predstavu, čo sú to ovčie kiahne, ako sa prejavujú a aký majú priebeh. **Doktor Google je veľký spojenec** v ceste za dostupnou zdravotnou starostlivosťou. Netreba proti nemu bojovať, ale treba ho ako Golema zapliahuť do práce. Pozorne by som sledoval aj vývoj umelej inteligencie v oblasti jednoduchých diagnóz.

Manažment dopytu. Aj keď (ako ukázal aj náš prieskum) Slováci len veľmi neradi počujú slovo „poplatok“, ich rozšírenie v zdravotníctve bude nevyhnutné. S poplatkami sa dá rôzne pracovať. Využil si poradenské callcentrum pred tým, ako si sa dovalil do ordinácie? Máš to bez poplatku. Absolvoval si preventívne prehliadky? Máš to so zľavou. Máš chronickú diagnózu? Chráni ťa strop. A podobne.

Ako ľahké je byť múdry

Problém je, že takto mudrovať ako ja, vie kadekto. Ak takto mudruje činiteľ ministerstva, možno dokonca príde so skvelým akčným plánom, kde si všetko podrobne nakreslí, nahádže do excelu – aby mu to následne celé dokonale nevyšlo. Fiaskom skončil štátny objednávací systém, moduly e-zdravotníctva treba väčšinou lekárom nanútiť hrozbou pokút a vyhrážok, no a anabáza praktických sestro-asistentov je príkladnou tragikomédiou. Pritom to všetko boli a sú *teoreticky* dobré nápady.

Prázdna floskula „zdravie nie je o peniazoch“ nechýba v každom druhom komentári o zdravotníctve. No na konci dňa, všetci sa správajú ekonomicky, aj zdravotníci. Či už ide o mzdy, kapitácie, hodnotu bodov či poplatkov za výkon, ceny liekov, CTčok, či marže lekární. Vzťahy v zdravotníctve sú obchodné, hoci zabalené do svojskej mytológie.

Ak majú byť akékoľvek zmeny úspešné, musia byť postavené v duchu pacienta ako nositeľa peňazí a v duchu konkurencie. Chcem byť schopný ošetriť viac pacientov, pretože mám vďaka tomu viac peňazí – to ma motivuje najať si administratívnu silu, či druhú sestru na odbery a meranie tlaku a zvýšiť tak svoju výkonnosť. Zároveň som pod konkurenčným tlakom, pretože tlak meria a odbery robí (a zarába) aj lekárne za rohom.

Takéto zdravotníctvo môže mať (takmer) ľubovoľnú mieru solidarity. Tá je o tom, či peniaze, ktoré pacient „nesie“, sú jeho, alebo spoločné. Áno, čím viac spoločných peňazí, tým väčšia hrozba „spoločnej pastviny“. No nič to nemení na fakte, že aj solidárne zdravotníctvo môže užívať výhody klasického výrobného sektoru s efektívne nastavenými motiváciami.

blog N, 20.12. 2022

Nechajte ceny pracovať

Martin Vlachynský

Francúzsko prišlo s nápadom, že všetky parkoviská s kapacitou nad 80 áut budú musieť mať strechy s fotovoltikou. To nie je

nič proti nápadu z Bruselu, že všetky nové budovy by si museli povinne nainštalovať fotovoltiku. V roku 2035 chce EÚ zakázať výrobu áut so spaľovacím motorom...

Tieto nápady – a mnohé ďalšie – sa mi nepáčia. Pozor, nie preto, že by sa mi apriori nepáčil ich cieľ. Cieľom je znížiť emisie. Áno, môžeme sa baviť o tom, aký zmysel majú lokálne európske opatrenia vo svete amerických a ázijských emisií. Ale to dajme teraz bokom. Nepáčia si mi preto, pretože tieto nápady sú zle zvoleným prostriedkom na dosiahnutie cieľa.

Európska únia (a budeme féroví, podobné to je aj v USA, v UK a inde) sa v hospodárskej politike vydala cestou mikromanažmentu. Reguluje výkon žiaroviek a vysávačov, množstvo emisií z motorov, zakazuje plynové kotle, nariaďuje fotovoltické panely tu a tam. Dotuje výstavbu toho a zakazuje prevádzku tamtoho. Takýto postup síce generuje tisíce byrokratických pozícií na implementáciu a kontrolu opatrení, ale je ekonomicky neefektívny a často vedie niekam, kde sme sa ocitnúť nechceli.

Základom ekonomického myslenia je rozmyšľanie nad nákladmi obetovaných príležitostí. Inými slovami – rozmyšľanie nad nákladmi a prínosmi alternatív. Ale pozor, tu sa nechajú uniesť aj mnohí ekonómovia. Uveria, že práve oni sú tí, ktorých navštívila prozreteľnosť a dala im objektívnu vedomosť o nákladoch a prínosoch všetkého. Zostavujú potom tabuľky, cost-benefit analýzy a pečú koláčové grafy, aby prišli s tým najlepším „riešením“.

V ekonomike je však nástroj, ktorý prekoná všetkých ekonómov. Týmto nástrojom sú ceny. Ceny sú feromóny kapitalizmu, lákajú k sebe kapitál a talent. Čím vyššie, tým intenzívnejšie lákadlo.

Výhodou voľnej cenotvorby je, že netreba nič dotovať, zakazovať, ani prikazovať. Ak ceny nie sú (emisie), skúsme ich najskôr zaviesť a nie rovno prichádzať s konkrétnymi technickými riešeniami. Ak ceny hrozia katastrofou pre najchudobnejšie časti obyvateľstva, pomôžme im cielenými dávkami. Ale ak sa pokúsime ceny zničiť a nahradiť ich spleťou dotácií, daní, limitov a nariadení, skončí to zle. Už teraz sa nám rysujú nebezpečné príklady, hlavne v energetike, ktorá sa potápa do chaosu stropov, daní, dotácií, cieľov a stratégií.

Nechajte ceny pracovať. Výsledkom budú nové elektrárne, zaizolované domy, nové LNG terminály, aj úspornejšie autá.

HN, 14.11. 2022

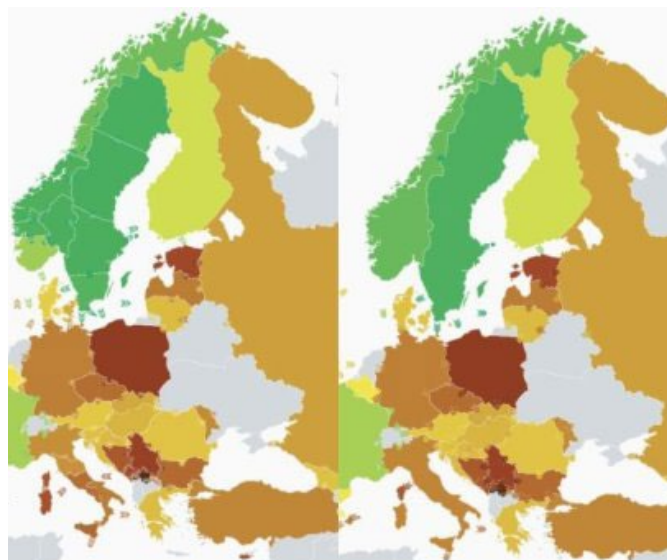
Emisie elektromobilu sú dvakrát vyššie

Radovan Ďurana

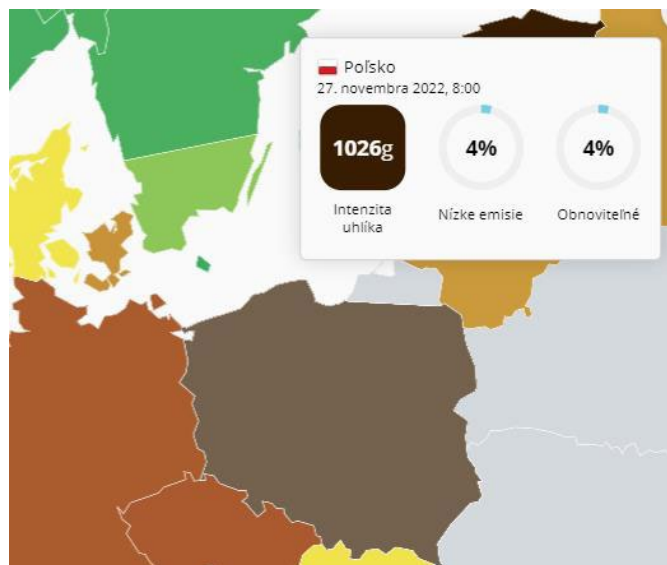
Edit 5.12.: V prepočte emisií spaľovávku som doplnil emisie o emisie z ťažby a prepravy palív.

O emisiách sme na tomto blogu už párkrát písali. Ak vás táto téma zaujíma, určite si pozrite túto stránku: [Electricitymap app](#). V interaktívnej aplikácii nájdete emisie všetkých krajín Európy a mnohých iných krajín sveta.

Táto stránka pred nedávnom zmenila metodiku. Ale zásadne. V tomto texte sa dozvieme, čo z toho vyplýva pre Slovensko, a napríklad aj pre vlastníkov elektromobilov.

Electricitymapp app zbiera aktuálne informácie o výrobe a tranzite elektriny a páruje ich s vypustenými emisiami, pre väčšinu krajín sveta. A tak sa dozvieme, že napríklad v nedeľu 27.11.2022 ráno o ôsmej spôsobila výroba 1 kwh v Poľsku emisie skleníkových 1 026 g.

Táto appka je tak skvelý nástroj pre tých, ktorí 1) potrebujú ukázať, ako green deal nefunguje (keď v Nemecku práve nefúka a nesvieti 2) potrebujú ukázať, ako OZE fungujú

(slnечно, silno fúka) 3) chcú vedieť, kde, kedy ako a koľko emisií vzniká.

Ešte pred 10 dňami by bol ten údaj za Poľsko necelých 700g. Doteraz appka vychádzala z priemerných údajov pre celú Zem na základe údajov modelov IPCC (to je ten „vedecký konsenzus“). Autori appky ale zmenili metodiku tak, aby každá krajina vo výpočte emisií mala skutočné a celkové emisie. Čo to znamená?

Napríklad vo výrobe elektriny z uhlia sú zahrnuté celkové emisie od ťažby uhlia až po zavretie danej elektrárne. To znamená, že emisný faktor v danej krajine zohľadňuje vyspelosť miestnej elektrárne, či kogeneráciu (elektrárne nielen vyrába elektrinu, ale dodáva aj teplo na vykurovanie). Medzi krajinami tak nastali veľké rozdiely.

Nemecká uhoľná elektrárňa tak vyrobí 1kwh s priemernými emisiami 1152 g, poľská 1104 g. Slovenská plynka s emisiami 468 g, ale rumunská 1125 g. Kogenerácia (využívanie tepla pri výrobe elektriny) v Rumunsku je zjavne neznámy pojem.

Oproti pôvodnému IPCC nastaveniu tak emisie jednotlivých palív výrazne „vzrástli“, ako ilustruje táto tabuľka, ktorá uvádza priemerné hodnoty pre EU a USA:

Mode	IPCC 2014	US	EU
Biomass	230	275	439
Coal	820	1056	1119
Gas	490	557	602
Geothermal	38	67	38
Hydro	24	24	11
Nuclear	12	12	5
Oil	650	1062	1125
Solar	45	26	31
Unknown	700	700	700
Wind	11	11	13

O tejto tabuľke by sa dalo napísať viac textov, snád' nabudúce.

Druhou skvelou vlastnosťou tejto appky je, že pre danú krajinu neuvádza len emisie pri výrobe, ale aj v spotrebe (v pravom hornom rohu).

Pre koncového spotrebiteľa elektriny, ktorý je zvedavý na svoju emisnú stopu, totiž vôbec nie je dôležité, ako sa darí „jeho“ elektrárňam, ale akú elektrinu má v zásuvke. Slovensko je extrémnym príkladom tohto faktora, keďže je nielen dovozcom elektriny (malým) ale aj tranzitnou krajinou s obrovským prenosom.

V skutočnosti tak slovenský spotrebiteľ „emituje“ dvojnásobné emisie, ako by si mohol „nacionálne“ namýšľať. V ČR je tento rozdiel zanedbateľný, pokiaľ práve Nemci nejdú pecky z veterníkov, či solárov.

Toto je zaujímavý faktor pre posudzovanie emisnej stopy Elektromobilov. Nejdem tu vydávať finálne sudy, pretože faktorov v rovnici na strane spaľovávok je strašne veľa (palivo, výroba, účinnosť, teplota...). Uvediem len jedno ilustratívne, neúplné(!) porovnanie, ktorého cieľom je ukázať rozdiel (ktorý narástol) v krajine použitia.

Ak spaľovacie auto emituje napr. 150 g CO₂/km (povinný údaj výrobcov), tak najazdených 100 km znamená 15 kg CO₂. Podľa [greencap](#) sú emisie z výroby a prepravy benzínu 35 % podľa [Auke Haukstra](#) je to 30 % navyše za benzín a 24 % za naftu. V prípade benzínového auta so 150g/km sa teda dostaneme na 200g, na 100km to je 20kg CO₂ (nová naftová [oktávka](#) 13 kg). Elektroauto(Nissan Leaf) so spotrebou 17 kwh/100km v Poľsku emitoval (bol nabitý) v to nedeľné ráno s emisiami 17 kg, V ČR 10 kg, na Slovensku 6kg, vo Švédsku 0,3 kg(!).

Electricitymap app je super nástroj, ktorý má bohaté možnosti exportu dát (API prístup). Pre obsedantných štatistikov hotové peklo. Nájdete tam priemerné údaje za 24h, mesiac, rok, či 5 rokov. Viac informácií k ich metodike nájdete v blogu na ich stránke: [Electricity Maps | Regional Emission Factors](#).

blog N, 1.12. 2022

Domestikanti alebo žiaci na vlastný pohon

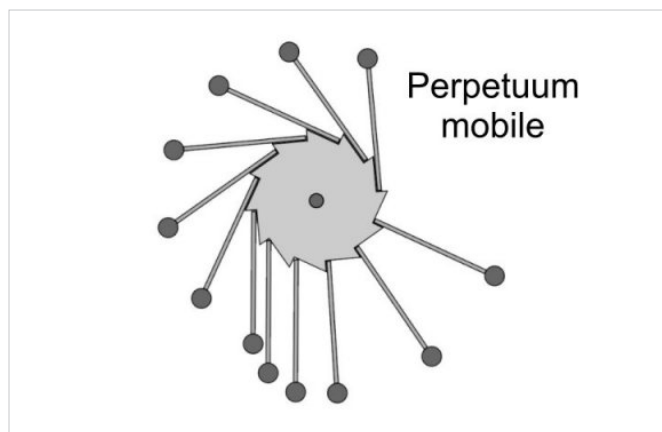
Róbert Chovanculiak

Naučiť čítať, písať, počítať nestačí. Na to sme sa mohli hrať na začiatku 20. storočia. V 21. storočí by sme mohli chcieť od škôl aj niečo viac. Niektorí ľudia tvrdia, že by školy mali naučiť deti zodpovednosti, samostatnosti a cieľavedomosti (ZSC).

Teda deti by mali dokázať prebrať zodpovednosť za svoje vzdelanie a život. Dokázať samostatne iniciovať a naplánovať

si prácu. A zistiť, čo im ide, čo ich baví a čo chcú robiť v živote. **Naučiť deti ZSC sú pre dnešné školy tri ťažké úlohy. Celá ich filozofia ide totižto proti nim.**

Domestikácia

Život žiakov na školách je dnes striktné formovaný štruktúrou povinného rozvrhu, ktorý je po okraj plný predpísaných predmetov. V každom predmete má žiak zadané učivo, ktoré musí zvládnuť na požadovanú úroveň, čo je dokladované známami. **Učenie je potom len prostriedok, ako získať dobré známky, čo žiakovi umožní dostať sa do ďalšieho levelu hry.** Ak prejde všetky naprogramované levely základnej školy, na konci musí poraziť posledného bossa menom Monitor 9 a absolvovať skúšky na strednú školu. Tam sa pravidlá hry opakujú, len na konci je ešte náročnejší boss menom Maturita. Učenie je stále považované za prostriedok, ako preskočiť všetky prekážky - splniť požiadavky systému.

Toto je niečo, čo zažíva žiak každý deň po dobu 13 rokov. Od veku 6 rokov do svojej dospelosti. **Celý systém je preddefinovaný a žiak je len koliesko vo veľkom stroji, ktoré plní zadané úlohy a posúva sa do ďalších levelov.** Jeho úloha je len sa správne točiť a nezaseknúť sa v systéme, ktorý funguje nezávisle na jeho preferenciách. Je domestikovaný.

Vzdelávanie nie je jeho zodpovednosťou, ale zodpovednosťou učiteľov a školy a keď náhodou vypadne hodina, on má voľno (prázdnin). On nemusí nič sám iniciovať, len plní predpísaný rozvrh a za to je odmeňovaný (dobré známky). Nemusí hľadať ciele ale cieľom je samotné splnenie cieľov systému (úspešne absolvovať).

V takomto systéme je ťažké naučiť deti zodpovednosti, samostatnosti a cieľavedomosti. **Nepomôže zaviesť predmet ZSC, kde sa naučia odrapotať definície, delenia, príklady a niekto ich z toho preskúša.** Bolo by to horšie ako učiť sa plávať na suchu. Bolo by to ako zatvoriť človeka do väzenia, aby sme ho naučili o živote mimo väzenia. Bol by to presný opak riešenia. Riešenie je vypustiť človeka na slobodu.

Žiaci na vlastný pohon

Nezvyknem navrhovať konkrétne zmeny na školách. Skôr sa snažím navrhovať zmeny systému, ktoré [rozmrazia evolúciu](#)

školy a vznikne priestor pre šikovných a inovatívnych ľudí. Tí, na rozdiel od mňa, vedia, čo so školami. Tu spravím výnimku. **Navrhujem vznik celého predmetu. Samouka.**

Predstavte si školu, kde majú žiaci od prvého ročníka jedenkrát do dňa v rozvrhu vyučovaciu hodinu Samouka. **Pravidelnú hodinu, na ktorej by žiaci mali možnosť prebrať zodpovednosť za svoje učenie, vybrať si, čomu sa chcú venovať a z vlastnej iniciatívy sa v tom zlepšovať.** Jednoducho sa učiť to, čo ich baví, čo im ide a v čom vidia svoju budúcnosť. V piatom ročníku by mohol vzrásť počet Samouk na dve hodiny do dňa. A v ôsmom ročníku tri. **To znamená skoro polovica vyučovania by bola na zodpovednosti samotných žiakov.**

Nie som naivný. Na začiatku by sa možno prváci na hodine „len“ hrali, kreslili si či išli skákať na dvor. Nerobili by nič, čo sa dnes označuje ako učenie. Neskôr by sa možno aj nudili. To je ale súčasť učenia sa ZSC. Prebrať zodpovednosť za voľný čas. **Nedá sa to preskočiť. Nedá sa to naučiť ako násobilka.** Dá sa len vytvoriť prostredie, ktoré bude špecificky navrhnuté s cieľom budovať ZSC. Prostredie, kde je zodpovednosť a nezávislosť umožnená, očakávaná a predovšetkým praktikovaná. Nie len akože, naozaj.

Samozrejme, toto všetko sa ľahšie napíše, ako reálne zavedie na škole. Vyžaduje to riaditeľa, ktorý tejto predstave verí a podriadi filozofiu školy. **Vybuduje kultúru, nastaví pravidlá a zavedie atmosféru, kde bude považované za normálne, že žiaci majú Samouku.** A žiaci to rešpektujú a využívajú.

Viem si predstaviť, že hodina Samouky bude naprieč triedami a ročníkmi koordinovaná. To znamená, že ju budú mať všetci v jeden čas. **To zabezpečí, že nebudú musieť sedieť v jednej triede, ale sa premiešajú.** Z niektorých tried vzniknú dočasné matematické alebo literárne triedy, inde sa zgrupia žiaci, ktorých zaujíma programovanie, fyzika alebo aktuálne spoločenské témy, v telocvični sa stretnú fanúšikovia konkrétnych športov alebo tancov.

Toto zabezpečí, že vzniknú vekovo-zmiešané skupiny a s tým spojené všetky benefity [peer-to-peer](#) vzdelávania detí navzájom. Takto začnú žiaci postupne preberať zodpovednosť za svoje vzdelanie, učiť sa pracovať s nezávislosťou a aktívne zisťovať, čo ich baví, čo im ide a po čom je dopyt vonku. Vzniknú žiaci na vlastný pohon.

Kritika kritikov

Keď si tento návrh prečíta učiteľ tradičnej základnej školy, tak sa mu musia zježiť všetky chlpy na tele. **Dať tri voľné hodiny ôsmakom je naivné a rovné receptu na katastrofu.** Využili by to na všetko iné, len nie na štúdium a v triede by pravdepodobne nastala malá revolúcia plná chaosu. Nezabúdajte, že žiaci dnes považujú vzdelávanie za zodpovednosť učiteľov a školy, ich zodpovednosť je sedieť v lavici a dostávať dobré známky. **Samouka by pre nich znamenala predĺženú prestávku. A počas prestávky sa neučí.**

To však nie je problém samotného konceptu Samouky. To je efekt z reťaze vypusteného psa. Keď deti nebudeme od malička priväzovať k reťazi, voľnosť a samoštúdium im príde tak prirodzené, ako je im prirodzené stravovať alebo obliekať sa. Je to ako keby ste pred dvesto rokmi povedali učiteľovi, ktorý rozdal za svoju kariéru [124 010 rán trstenicou](#), že v triede je možné udržať poriadok a autoritu aj bez bitky. **Neveril by vám, lebo také niečo nezažil.** A jeho každodenná skúsenosť mu potvrdzuje, že bitka je ten nástroj, ktorý udržuje poriadok a učenie v triede.

Dnes nám to príde smiešne a vieme, že poriadok sa dá udržať v triede aj bez bitky. **A keď učiteľ nedokáže udržať poriadok v triede bez bitky, tak to nie je problém žiakov alebo nedostatku mlátenia, ale problém schopností daného učiteľa a jeho manažmentu triedy.**

Preto by sa ani Samouka nedala na škole zaviesť metódou „tri, dva, jedna a teraz si všetci robte hodinu, čo chcete“. **Pravdepodobne bude potrebné začať postupne od prvákov a počkať, kým z nich vyrastú deviataci,** aby dokázala prejsť celá škola na nový systém s novým prvkom autonómie a kontroly žiakov nad vzdelávaním počas Samouky.

Niečo za niečo

Pri zavádzaní Samouky bude potrebné vzdať sa niektorých predmetov. Rozvrh škôl nie je nafukovací a keď niečo pridáte, tak musíte niečo iné zobrať. Ja mám svoje tipy na škrtanie. Ale zaujíma ma váš názor. **Ktoré predmety by ste boli ochotní obetovať, aby ste sebe alebo svojim deťom dopriali hodinu Samouky?**

Nie je to fantázia, je to paleo a odskúšané

Dať deťom autonómiu a zodpovednosť je paleo. Takto vychovávali svoje deti [lovci a zberači](#) desiatky tisíc rokov. A fungovalo to. Deti automaticky nasali všetky potrebné zručnosti a vedomosti zo svojej kultúry a stali sa z nich [zodpovední a samostatní](#) ľudia. Až poľnohospodárska revolúcia spravila z detí hospodársku jednotku, ktorej život bol od malička jasne a prísne nalinkovaný – pomoc na poli. Ale keďže sa dospelý život od toho detského príliš nelíši – vstať, pracovať na poli, ísť spať – tak to v zásade nevadilo. Dnes je však svet inde. Mení sa príliš rýchlo a prináša pestré výzvy. Deti sa potrebujú naučiť ZSC. **Preto sa potrebujeme vrátiť k paleo vzdelávaniu.**

Nie som prvý, kto navrhol väčšiu slobodu a autonómiu na školách. V skutočnosti existujú celé školy, kde neexistuje rozvrh, ročníky, známky ani pevne stanovené hodiny. Najúspešnejšie sú dve značky – Sudbury a Summer Hill. **Tieto školy majú vysoké desiatky pobočiek po celom svete.** Fungujú už celé dekády a vďaka výskumu vieme, že z ich absolventov vyrastajú plnohodnotní dospelí ľudia s [dobrým vzdelaním, kariérou a životom](#).

Obyvatelia Košíc môžu dokonca vyskúšať veľmi podobný model v Slobodnej demokratickej škole, ktorú založil Juraj Mazák. Momentálne funguje vďaka

konceptu „experimentálneho overovania“, ktorým ministerstvo školstva raz za čas udelí povolenku skúsiť na určitý čas a pod dozorom niečo iné, než je štandardná škola.

Nápad so Samoukou je iný v tom, že nepotrebuje zrušiť a nahradiť všetky tradičné školy. A hlavne nepotrebuje presvedčiť všetkých rodičov, že absolútne slobodné školy fungujú. Ja sám seba považujem za milovníka slobody, ale rozhodnutie nechať moje deti 9 rokov vo voľnom výbehu, je niečo, čo by som tiež veľmi zvažoval. **Avšak do školy, kde zrušili zemepis a hudobnú výchovu a nahradili ich Samoukou, by som ich okamžite poslal. A čo vy?**

Newsletter Pokrok bez povolenia, 1.12. 2022

Ked' miznú ľudia z polí

Monika Budzák

Zdá sa, že v posledné mesiace zmizli ľudia. Chýbajú zdravotné sestry, šoféri aj pracovníci v poľnohospodárstve. Nedošlo však k žiadnym zásadným poklesom populácie, naopak, počet ľudí na planéte prednedávnom prekročil hranicu 8 miliárd. **Tak prečo v mnohých krajinách chýbajú pracovné sily?**

V prvom rade, netreba hneď roniť slzy nad poklesom pracujúcich v poľnohospodárstve. Najmä posledné polstoročie ukázalo, že s menej zdrojmi je možné vyprodukovať viac. Ľudstvo sa preklapilo zo sveta nedostatku do sveta prebytku. Dnes trpí viac ľudí nadváhou ako podvýživou. Samozrejme, existujú menej šťastné kúty sveta, kde pracuje väčšina obyvateľov na farmách a predsa nemajú dostatok jedla. V Burundi, Somálsku či Čade pracovalo v roku 2019 viac ako 75 % pracovnej sily v poľnohospodárstve. Sektor je v týchto krajinách málo mechanizovaný a neproduktívny, práce sa vykonávajú ručne a s jednoduchými strojmi. Výsledkom je nízka pridaná hodnota produkcie na jedného pracovníka a veľký počet hladujúcich, keďže tieto krajiny sú zároveň málo otvorené obchodu.

Naopak, v bohatých krajinách pracuje len malá časť obyvateľstva v agrosektore. Slovensko patrí ku krajinám EÚ, kde medzi rokmi 2006 - 2021 najviac poklesol počet pracujúcich v poľnohospodárstve. Je to čiastočne výsledok efektívnejších postupov a mechanizácie, keď stroje nahradili prácu ľudí. Ale, samozrejme, svoje zohrala aj väčšia ponuka atraktívnych pracovných miest v iných sektoroch a stav slovenského

poľnohospodárstva. Práca na „družstve“ je pre mladých málo lákavá, podniky v niektorých regiónoch sú polorozpadnuté a vedenie nechce inovovať, ale hľadá bezpečie v starých známych postupoch. Sny o vlastnom podnikaní v poľnohospodárstve sa rozplývajú rýchlo. Mladí farmári bez kontaktov sa k pozemkom dostanú len ťažko, rozdrobené vlastníctvo im to komplikuje.

Dnešné poľnohospodárstvo navyše už nie je len o vedre a lopate. V predstavách však tento obraz žije naďalej, preto sa z úst politikov objavujú nápady ako zamestnať dlhodobo nezamestnaných na slovenských poliach. Poľnohospodárstvo sa modernizovalo, aj farmy s polorozpadnutými budovami využívajú techniku, ktorú treba vedieť ovládať. A tak sa nesúladi medzi politickými predstavami o živote na farme a realitou stáva prekážkou pre lepšie fungovanie agrosektora.

Nedostatok pracovníkov je problém, ktorému čelia aj iné krajiny. Jedno zlepšenie môže priniesť zjednodušenie zamestnávania pracovníkov z tretích krajín (mimo EÚ). Napr. v Rakúsku siahli niektoré poľnohospodárske podniky po sezónnych pracovníkoch až z Vietnamu, no bežne pracujú v poľnohospodárstve aj Afganci či Ukrajinky. Čo sa týka dĺžky zamestnania, Rakúsko umožňuje sezónne zamestnávanie na 6 - 9 mesiacov, pričom na Slovensku je max. limit len 6 mesiacov. Ľudí z krajín mimo EÚ na pracovnom trhu stále nevitáme s otvorenou náručou. Kým nezačali strieľať po susedoch z Ukrajiny, držali sme prísne zatvorené hranice aj pre nich. Začiatkom roka 2022 ich na Slovensku pracovalo menej ako 20-tisíc, kým v Česku to bolo takmer 200-tisíc.

Napriek mnohým prekážkam, štát si berie na plecia ďalšie a ďalšie úlohy, ako napr. marketing výrobcov v poľnohospodárstve. Pritom platí, že menej je viac. Ambíciou by malo byť zjednodušiť zamestnávanie, no netreba zabudnúť na to, že aj podnikateľské prostredie treba kultivovať. Bez možnosti vstupu do odvetvia sa konkurenčné prostredie buduje ťažko. A bez zdravého konkurenčného prostredia sa zahraničným farmám konkurovať nedá.

Agrobiznis, 12.12. 2022

O platoch zdravotníkov nemajú rozhodovať ministri

Martin Vlachynský

Ak by sme zdravotné služby my všetci nepotrebovali, bolo by rokovanie ministra financií so zdravotníckymi odborármi zábavnejšie ako majstrovstvá sveta vo futbale. Škola psychológie, vyjednávania, či teórie hier. Jedni nadsadia, druhí podsadia. Jedni v nesprávny moment zaváhajú a druhá strana šikovne vymení ponuky. Závrtné pridá, ale takým spôsobom (doslova „cash v obálke“), že druhá strana to nemôže prijať, ak si chce zachovať tvár pred zvyškom krajiny.

Novinárske otázky ohľadom čerstvo skončenej platovej anabázy lekárov sa točia okolo dvoch polôh. Na jednej strane „bude to stačiť?“, na strane druhej „neprehnali to tí odborári už trochu?“. Koľko je „správna“, „spravodlivá“, „férová“ suma? Dáme

rovnako ako Česi – v eurách, alebo radšej v pomere k priemernej mzde? A koľko by mal byť pomer miezd sestier? A čo ambulantní lekári? Tí väčšinou zamestnávajú sami seba, teda sami sebe si aj platia mzdy. Ako dosiahneme, aby sami sebe zaplatili viac?

Pritom diskusia o konkrétnych sumách vôbec nie je podstatná. Porovnávanie s tým alebo oným je len hra, skutočné číslo vznikne ako na tureckom bazári – šikovnosťou a nešikovnosťou predávajúceho a kupujúceho. Jednoducho sa vytiahne z klobúka a za dva-tri roky sa to bude riešiť zas a potom znova.

Regulácia cien a centrálné plánovanie zlyháva a produkuje neefektivity, či je to výroba toaletného papiera, maďarské benzínky, alebo celoštátna dohoda o mzdách konkrétnej skupiny zamestnancov. Problémom je, že o mzdách rozhoduje centralizovaná byrokracia, nie tí, ktorých sa skutočne týkajú – zamestnávateľia a ich klienti, teda pacienti a poisťovne.

„Aha! Ten zas trepe! Nemocnice si predsa samé od seba nemôžu zvyšovanie miezd dovoliť!“ Áno, to je pravda. Tu je zároveň skrytý kľúč k zlepšeniu. Problémom systému nie sú mzdy, ale to, že v socializovanom zdravotníctve nefungujú mechanizmy, ktoré spájajú rastúci dopyt s rastúcimi príjmami a tým s rastúcou produkciou.

Ako to dosiahnuť? Zadefinovať produkt verejného zdravotníctva (nárok), odhadnúť jeho veľkosť a jej vývoj v čase, a tomu prispôbiť celkový balík financií na jedného poistenca. Nielen na aktuálny rok, ale aj v strednodobom výhlade. Na najvyšších miestach sa má vyjednávať o celospoločenskom balíku peňazí pre zdravotníctvo, jednanie o mzdách zdravotníkov má prebiehať na úrovni zamestnávateľov. Zamestnávateľ (nemocnica) zase potrebuje dostatočnú výšku príjmov na prevádzku aj kapitálové investície, aby nebola ekonomicky nesvojprávna ako dnes.

Výsledok nikdy nebude dokonalý (o rozpočet sa pravidelne ňaťhajú aj v štátoch na západ od nás), no lepší ako súčasný stav neustálych injekcií, oddlžovania a mikromanažmentu finančných tokov v sektore.

blog SME, 5.12. 2022

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov **INESS do UCHA**.

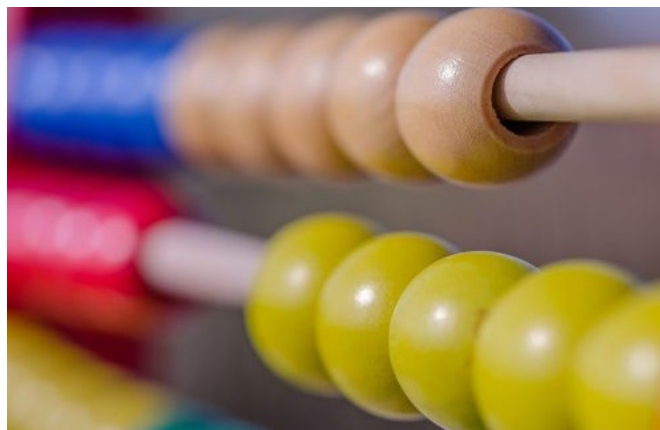
Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

Ako manažovať nepredvídateľnosť

Martin Vlachynský

Keby sme mali spraviť Bingo kartu s najčastejšie skloňovanými slovami v slovenskom zdravotníctve, čo by obsahovala? Nárok pacienta, zisk, oddĺženie, mzdy, ale aj dofinancovanie a predvídateľnosť financovania.

Schopnosť dobre odhadnúť toky hotovosti, výnosov a nákladov je nevyhnutná pre zdravé fungovanie akéhokoľvek podniku a organizácie. Peniaze sú krvný obeh ekonomiky a nesvedčia mu ani krvácania, ani zrazeniny. Asi sa všetci zhodneme, že v slovenskom zdravotníctve predvídateľné financovanie nie je. Niečo sa síce napíše do zákona (niekedy doslova pár dní pred tým, ako ten rozpočet začne platiť), ale počas roka si zdravotnícky rozpočet žije svojim životom. Rok 2022 bol a ešte bude v tomto obzvlášť divoký.

No pozorný čitateľ sa zamyslí: Veď predvídateľné financovanie nie je ani pri bežných podnikoch! Veď tu aha, známa ponožková firma sa prepočítala v jednom odhade tržieb a teraz jej škrekčky miesto tanca nariekajú!

Finančná neistota je trhu vlastná. No svet napriek tomu funguje. V ekonomike existujú nástroje, ako sa s tou neistotou vysporiadať. Sú nimi rezervy, cenotvorba, dodatočný kapitál, zmena obchodnej stratégie a takisto bankrot, ktorý čistí trh od tých, ktorým ide ráťanie najhoršie.

Teraz trochu abstrakcie. Slovenské zdravotníctvo je trh, kde na jednej strane sú výrobcovia (ambulancie, nemocnice, poisťovne), ktorí fungujú plus-mínus ako obchodné spoločnosti. Rátajú si výnosy, náklady, hotovosť a snažia sa robiť klasickú finančnú analytiku. Na strane druhej je jediný zákazník – štát. Kúpuje jeden produkt, zvaný zdravotná starostlivosť pre obyvateľov SR. V ekonomickej terminológii sa tomu hovorí „monopson“.

Je to veľmi nepríjemný zákazník. Priebežne mení cenu (rozpočet), ktorú za produkt zaplatí. Sám si prostredníctvom svojich nákupcov, teda pacientov, určuje zloženie produktu. To je veľmi nestále a nejasné. Chýba onen slávny nárok, v podobe jasnej kvality, geografickej a časovej dostupnosti a ďalších aspektov. A nielen to, štát ako zákazník dokonca priebežne mení aj ďalšie nákladové položky vo fungovaní výrobcov, hlavne mzdy, a reguluje toky kapitálu vnútri firiem.

Celé to zatiaľ „funguje“ vďaka štyrom vankúšom. Sú nimi kapitálový dlh, oddlžovanie, súkromný kapitál a ad hoc finančné injekcie zo strany štátu. Úvodzovky preto, lebo fungovanie je zabezpečené len pre prevádzku, no nie pre rozvoj a investície celého prostredia. A ani dnešná úroveň prevádzky nemusí takto fungovať navždy. Akumulácia kapitálového a finančného dlhu môže jedného dňa prasknúť, súkromný kapitál sa môže zbalit a štát pre finančné problémy nedokáže dať injekciu.

Nepredvídateľnosť je súčasťou ľudskej reality. V našej verzii socializovaného zdravotníctva však chýbajú nástroje, ako túto nepredvídateľnosť manažovať. V pôvodnej reforme 2004 boli implikované aspoň tri. Platba za poistencov štátu odvodená od priemernej mzdy, implicitný zákaz oddlžovania (čomu mala napomôcť transformácia nemocníc) a rozbehnutá definícia nároku. Naopak, začínajú pribúdať faktory, ktoré túto nepredvídateľnosť ďalej prehľbujú. Sú nimi rôzne rozpočtové rezervy a predpripravené injekcie s nejasnými podmienkami a takisto zvýšená inflácia, ktorú posledné dva rozpočty značne podhodnotili.

Najsilnejším technickým nástrojom na zväčšenie finančnej predvídateľnosti by bolo zavedenie záväzného strednodobého rozpočtovania vo verejnej správe, návrat k pevne stanoveným platbám za poistencov štátu, alebo dokonca prechod k nominálnemu poistnému skombinovanému s komplexne zadaným nárokom.

Kto ale čaká zázraky, toho sklame. Nepredvídateľnosť je možné manažovať buď trhovo, alebo politicky. Ak sa vzdáte trhovej verzie, ostane už len tá politická. Môžete si nakresliť rozpočet aký chcete, spraviť pravidlá od výmyslu sveta, ale pokiaľ chýba politický záväzok ku stabilite, tak všetky pravidlá sa dajú prehlasovať a rozpočty prepísať.

Jediný spôsob, ako zvýšiť stabilitu, je spraviť nestabilitu politicky nákladnú. Blížime sa k tomu bodu?

Zdravotnícke noviny, 18.11. 2022

Pomoc proti ekonomickým stereotypom

Martin Vlachynský

Populizmus politikov a ich nekonečný prúd zlých a horších rozhodnutí nás mnohých udivuje. Deficity a dlh, či podivné zákazy a nariadenia, ktoré zle vypália už na druhý deň. Kde sa takéto rozhodovanie berie? Učí sa na nejakých špeciálnych kurzoch?

Nie, vyplýva z ekonomických stereotypov a s nimi spojených emócií. Ekonomické stereotypy sú hlboko zažrané v našej kultúre a každodennom slovníku. Začať môžeme rozprávkami, v ktorých je kupec väčšinou negatívna postava a skončiť hollywoodskymi filmami, kde sa to hemží zločinnými korporáciami. Ako častý recipient novinárskych otázok a konzument ekonomických článkov a reportáží však musím konštatovať, že nielen rozprávky a kasové trháky, ale aj každodenný ekonomický slovník širokej populácie je „nekorektný“.

Typická je napríklad demonizácia zisku. Rastúce zisky sú prejavom zdravej ekonomiky, no verejnosť ich často interpretuje ako niečo negatívne. Porovnajte si, koľkokrát ste vo verejnej diskusii zachytili výraz „obchodníci by sa mali podeliť“ a koľkokrát „zákazníci by sa mali podeliť“? Zákazníci a zamestnanci sú vždy vykreslení ako tí „slabší“, hoci je to v polovici situácií presne naopak.

Nehovoriac o tom, že takmer nikdy sa neuvádzajú relatívne zisky (v pomere k tržbám), ale absolútne v miliónoch eur. Nedajbože, aby to bol preklad anglických termínov. Vtedy sa takmer vždy popletú tržby (revenues) so ziskami (profits). Ak má zisk spoločnosť so zahraničným vlastníkom, hneď sa hovorí o „vývoze zisku“. O rokoch „dovozu kapitálu“ sa nerozpráva.

Iným stereotypom je spojenie „štátu unikajú dane“. To je používané nielen v spojení s daňovou trestnou činnosťou, ale aj v situácií, keď nejaká činnosť ešte nie je zdanená. Vytvára dojem, že verejná správa má nárok na 100 % ekonomického bohatstva na svojom území a akékoľvek nižšie percento je dané len jej benevolentnosťou.

V súvislosti s cenami energií zase najčastejšie počuť výraz „vláda nekoná“. Akoby všetky problémy sveta mali riešenie, ktoré je v rukách politikov. Ťažko je politikom potom nekonať. Problém je, že na výber sú neraz len zlé a horšie „riešenia“.

Ako rozmyšľať o ekonomických témach racionálne, bez stereotypov a emocionálneho zafarbenia? Pomáha čítanie ekonomických kníh. V tomto prípade až tak nezávisí, či je to Hayek a či Keynes. Dobré ekonomické knihy pozerajú na ekonomiku ako patológ na mŕtvolu – bez emócií a predsudkov. Obzerajú si jednotlivé orgány, hľadajú príčiny a následky.

Blížila sa Vianoce, tak si aj vy [zarad'te aspoň zopár kusov](#) do svojej knižnice.

HN, 28.11. 2022

Ako sa nemá robiť politika lekcia 34: Príplatky

Róbert Chovanculiak

Na septembrovej schôdzi parlamentu skupinka poslancov za stranu Smer-SD navrhla znovunaviazanie príplatkov za prácu v noci a cez víkend na minimálnu mzdu. 117 poslancov tento

návrh poslalo do druhého čítania. Následne v októbri prešiel výbormi a dostal sa na ďalšiu naplánovanú schôdzu. Od toho momentu sa návrhu chytili médiá a medzi zamestnávateľmi prepukla panika.

Toto je ukážková lekcia, ako sa nemá robiť politika. Problémov je viacero. Za prvé takýto poslanecký návrh, ktorý obchádza všetky legislatívne procesy, ešte viac prehľbuje regulačnú neistotu. Ak sa vám zdá, že prehánam, tak rovnakým postupom bude parlament hlasovať o zvyšovaní osobitného odvodu v regulovaných odvetviach, o zákaze nedeľného predaja, či novej verzia bločkovej lotérie v gastrosektore. V zásade žiadny podnikateľ na Slovensku si nemôže byť istý, či mu skupinka poslancov v parlamente neprekaží jeho kalkulácie na najbližšie mesiace. Či mu napríklad skokovo, nečakane a výrazne nezvýši dane alebo náklady práce.

Druhý problém je, že ide o nárast príplatkov približne o 12 %, čo je pre sektory s vysokou mierou práce cez víkend a v noci ako gastro, cestovných ruch, priemysel, či pekári pomerne výrazný nárast. Zdôrazňujem, že ide o ten cestovných ruch a gastro, na ktorých najviac dopadla pandémia a divoké opatrenia vlády. A ide o ten priemysel a tých pekárov, na ktorých najviac dopadá energetická kríza a inflácia tlačaná lacnými peniazmi.

Z týchto dvoch argumentov by nemalo vyplynúť, že žiadnemu zamestnancovi na Slovensku by nemali budúci rok vzrásť príplatky. Dôležité je však položiť si otázky: o koľko a akému. Spomínané globálne krízy dopadajú rôzne na rôznych podnikateľov v rôznych sektoroch. Pre niektorých by nečakané zvýšené príplatkov mohlo znamenať problémy v podnikaní, čo neskôr znamená problémy pre zamestnancov. Iní podnikatelia však môžu mať na dlhšie obdobie nakúpené energie, alebo im z nejakého dôvodu rastie dopyt po ich službách. Pre nich nemusí byť taký problém zaplatiť vyššie príplatky. Ako medzi nimi rozlišovať?

Jednoducho – to je práve úloha dohôd a rokovaní na úrovni podniku medzi zamestnávateľmi, zamestnancami a, predovšetkým, odborármi. Ak tí vedia, že sa nejakému podniku darí, mali by s manažmentom rokovať o navýšení príplatkov a nie sa spoliehať na centrálna a plošné riešenia z Bratislavy. To totižto nakoniec škodí z dlhodobého hľadiska aj im samým. Podrýva to úlohu odborárov v ekonomike.

Ak by chcel niekto takýto decentralizovaný spôsob zvyšovania miezd odbiť s tým, že „na Slovensku máme plošne nízke mzdy a preto musíme tlačiť na plošné zvyšovanie“, tak mám preňho dobrú správu. Tento príbeh už dávno neplatí. V porovnaní

s krajinami strednej a východnej Európy, s ktorými súťažíme o zahranične investície, máme druhé najvyššie mzdové náklady. Nižšie mzdové náklady ako my majú Poľsko, Litva, Maďarsko, Rumunsko aj Bulharsko. Pred nami je len Česko. A to tiež len z toho dôvodu, že do metodiky Eurostatu sa nezapočítavajú náklady na dovolenky, sviatky, voľno u lekára alebo rôzne stravne lístky a rekreačné poukazy a podobne. Ak by sme toto všetko zobrali do úvahy a porovnali náklady na odpracovanú človeko-hodinu, tak predbehneme aj Česko.

iness.sk, 18.11. 2022

Je digitalizácia škôl zaklínadlo alebo prekliatie?

Róbert Chovanculiak

O výskume, ktorý by potvrdzoval, že digitalizácia škôl vedie k lepším výsledkom, sa v dokumente plánu obnovy nedočítate preto, lebo je ho ako šafranu.

Digitalizácia je super, školstvo je dôležité, a tak digitalizácia školstva je super dôležitá. Asi takto vyzerá úvaha, ktorá stála za časťou plánu obnovy v rámci školstva, ktorá nesie názov Investície do digitalizácie v školách. V rámci nej sa má preinvestovať skoro 200 miliónov eur na digitalizáciu škôl. Pod tým si predstavte nákup digitálnych učebníc, vybavenie učební informatiky a poskytnutie tabletov žiakom.

V celom dokumente plánu obnovy sa dočítate o tom, ako slovenské školy zaostávajú digitálnym vybavením za priemerom Európskej únie. Máme menej kvalitne vybavených učební informatiky, horšie pokrytie rýchlym internetom a počas vyučovania sa nedostatočne využívajú digitálne médiá.

Nikde sa však nedočítate o výskume, ktorý by dôveryhodne podporoval predstavu, že digitalizácia škôl vedie k lepším výsledkom žiakov. To je totiž ultimátnym cieľom škôl. Cieľom nie je mať určitý počet mikročipov na štvorcový meter alebo dosiahnuť nejakú rýchlosť internetu v megabitoch za sekundu. Cieľom je, aby žiaci dosahovali lepšie akademické výsledky.

O výskume, potvrdzujúcom, že digitalizácia škôl vedie k lepším výsledkom, sa v dokumente Plánu obnovy nedočítate preto, lebo je ho ako šafranu. V skutočnosti výskum ukazuje, že investovanie do digitalizácie na školách prináša v lepšom prípade nejednoznačné alebo žiadne výsledky. V horšom

pripade ich digitalizacia priamo zhorši. Pozrime sa na niekoľko tých najrozsiahljších.

Štúdie na medzinárodných dátach čitateľskej gramotnosti PIRLS nenašli žiadnu koreláciu medzi používaním digitálnych technológií na škole a výsledkami žiakov. V neskorších reportoch dokonca našli negatívnu. Iné medzinárodne testovanie z matematiky a prírodných vied TIMSS tiež neukázalo presvedčivé dôkazy o pozitívnom vplyve digitalizácie. Prvé štúdie z rokov 2000 - 2012 nachádzajú negatívnu alebo žiadnu koreláciu. Neskoršie štúdie našli aj pozitívnu. Podobne sú na tom aj štúdie PISA, ktoré často nachádzajú negatívny dopad využívania počítačov na škole na výsledky žiakov. A to na dátach od roku 2000 až do súčasnosti. A na záver aj OECD vo svojej veľkej štúdii „Students, Computers and Learning“ upozorňuje, že neexistujú žiadne dôkazy o zlepšení akademických výsledkov v školách, ktoré investovali do informačno-komunikačných technológií, ani že by tieto investície znižovali rozdiely medzi lepšie a horšie prosperujúcimi žiakmi.

Potom existuje množstvo menších, lokálnych štúdií. Napríklad v Španielsku vyskúšali dať deťom laptopy, ale výsledkom boli horšie výsledky. Alebo vo Fínsku výskumníci odhalili negatívny vplyv využívania informačných technológií na výsledky žiakov. Iné štúdie napríklad porovnávali používanie klasických fyzických kníh a digitálnych médií pri učení čítať. Digitálne médiá znova pohoreli.

Jednoducho, zlepšenie výsledkov žiakov sa dá len veľmi ťažko „kúpiť“ lepším vybavením škôl. A nejde len o digitalizáciu. Výskum je rovnako nejednoznačný alebo až skeptický aj k ďalším inputom ako je veľkosť a vybavenie tried, výdavky na žiakov, alebo kvalifikácia učiteľov s titulmi a podobne.

To však neznamená, že na kvalite školy nezáleží. Len tá kvalita je daná skôr manažérsko-organizačnými faktormi. Teda lepšie školy sú lepšie riadené, majú kvalitnejších lídrov a lepšiu kultúru. Výskum vydestiloval päť esencií kvalitnej školy. V skratke je to častá spätná väzba učiteľom a ich koučovanie, interná kontrola vedomostí žiakov cez testovanie a využívanie týchto dát pri nastavovaní vyučovania, vysoké dávky cieleného doučovania, viac času stráveného učením a vytvorenie kultúry úspechu na škole.

Toto sú zmeny, ktoré sa nedajú „kúpiť“ a z centra „naordinovať“. Ani nemajú povest moderného elixíru. To sú zmeny, ktoré vyžadujú reformu v štruktúre riadenia škôl, v nastavených motiváciách a zodpovednosti za výsledky. Inými slovami, potrebujeme reformu, vďaka ktorej začnú zaspáť dočasných správcov škôl nahrádzať inovatívni a vysoko motivovaní vlastníci, ktorí majú v školách zainvestované (nemyslí sa len finančne). V Pláne obnovy nie je ani náznak podobných zmien.

Denník N, 1.12. 2022

Celý komentár si tiež môžete [vypočuť ako audio](#) v rámci našej série podcastov **INESS do UCHA**.

Tešíme sa na vašu priazeň aj na tomto kanáli!

AI zmaturovala a priniesla do škôl kalkulačky na steroidoch

Róbert Chovanculiak

Umelá inteligencia v slovenskom jazyku je tu. Zoberte si lopatky, formičky a podme na pieskovisko. Stačí sa zaregistrovať na [OpenAI](#) a môžete začať testovať, ako vám umelá inteligencia pomôže vo vašej práci. Alebo či vás z práce v budúcnosti nevykopyne. Ide jej odpisovanie na pracovné emaily, písanie stĺpciekov do novín, inzerátov, základné programovanie alebo tvorenie zmlúv či tabuliek s dátami. Na pozore sa tak musí mať veľa profesií. Ekonomických analytikov, ako ja, nevynímajúc.

Tu sme však kvôli školstvu. Pred pár mesiacmi som na mojom Facebooku [písal o jednom žiakovi](#) z USA, ktorý sa chválil tým, že používa umelú inteligenciu na písanie domácich úloh. **A to nie iba svojich, ale aj domácich úloh svojich spolužiakov a privyrábal si tak peniaze.** Aj keď som to komentoval takto: „Referaty.sk boli nič oproti GPT-3 a podobným nástrojom na generovanie esejí a textov. Keďže bude trvať školám, kým prídu na to, že svet okolo je už úplne inde?“, nemyslel som si, že je to akútny problém nášho školstva.

Prešli 2 mesiace a 5 dní a je. Vďaka OpenAI je to akútny problém nášho školstva. Tu a teraz.

Maturita

Nechal som OpenAI vypracovať oficiálne slohové zadanie [externej maturity](#) zo Slovenského jazyka. Názov témy: *Základný zdravotnícky výcvik by mal byť povinný*. Forma bola diskusný príspevok. Takto sa s tým popasovala umelá inteligencia – začítajte sa do toho, neobanujete (dokonca pochopil môj preklep Slo/Sloh):

pracuj maturitný sloh. Témou je: základný zdravotnícky výcvik by mal byť povinný. Slo má mať formu diskusného príspevku. zisah aspoň 2000 znakov.

posledných rokoch sa v spoločnosti stále častejšie diskutuje o tom, či by mal byť základný zdravotnícky výcvik povinný. Niektorí dia sú za to, aby sa tento výcvik stal povinným pre všetkých, pretože by to mohlo zvýšiť úroveň zdravotnej starostlivosti v krajine. i však namietajú, že by to mohlo byť príliš náročné na čas a peniaze.

islím si, že základný zdravotnícky výcvik by mal byť povinný. Prvá vec, ktorú by to prinieslo, je zvýšenie úrovne zdravotnej arostitosti. Ak by všetci mali základné znalosti o prvej pomoci, mohli by pomôcť v prípade núdze. To by mohlo znížiť počet úmrtí a anení, ktoré by mohli byť zabránené, ak by boli ľudia vyškolení.

rem toho by to mohlo zvýšiť úroveň zdravotnej starostlivosti v krajine. Ak by všetci mali základné znalosti o zdravotnej arostitosti, mohli by lepšie porozumieť svojim zdravotným problémom a lepšie sa o seba starať. To by mohlo znížiť počet pripadov, d'ľudia nevenujú pozornosť svojmu zdraviu, až kým nie je neskoro.

ipriek tomu, že by základný zdravotnícky výcvik mohol priniesť veľa výhod, niektorí ľudia namietajú, že by to mohlo byť príliš ročné na čas a peniaze. Avšak, ak by sa tento výcvik uskutočňoval v školách, mohlo by to byť veľmi efektívne. Študenti by sa mohli iť základné zdravotnícke zručnosti, ako je napríklad poskytovanie prvej pomoci, ako súčasť ich vzdelávania. To by mohlo byť veľmi ektívne a cenovo dostupné.

závere by som chcel zdôrazniť, že základný zdravotnícky výcvik by mal byť povinný. Myslím si, že by to mohlo priniesť veľa výhod, o napríklad zvýšenie úrovne zdravotnej starostlivosti v krajine a zníženie počtu úmrtí a zranení, ktoré by mohli byť zabránené. Ak by tento výcvik uskutočňoval v školách, mohlo by to byť veľmi efektívne a cenovo dostupné.

Nie som expert. Zo slovenského jazyka a literatúry som mával pravidelne trojky-štvorky. Výnimkou boli diktáty, kde lietali aj pätky. **Ale toto mi príde ako vcelku obstojne spracovaný diskusný príspevok, za ktorý by sa nemusel hanbiť ne jeden 18-ročný maturant.** Je tam krátky úvod, pekne vyargumentovaný postoj a spomenuté sú aj protiargumenty oponentov. Dokonca prichádza s riešeniami týchto protiargumentov. V závere je krátke zhrnutie.

Jasne, miestami sa AI opakuje a nedodrжала môj povel na 2 000 znakov, tak som jej prikázal pridať ešte dva argumenty.

Pridaj ešte dva argumenty, prečo by mal byť povinný.

Okrem toho by základný zdravotnícky výcvik mohol zvýšiť úroveň sebedomia ľudí. Ak by všetci mali základné znalosti o zdravotnej starostlivosti, mohli by sa cítiť istejšie, keď by sa stretli s núdzovou situáciou. To by mohlo zvýšiť ich schopnosť rýchlo a efektívne reagovať.

Okrem toho by základný zdravotnícky výcvik mohol zvýšiť úroveň solidarity v spoločnosti. Ak by všetci mali základné znalosti o prvej pomoci, mohli by pomôcť iným v núdzi. To by mohlo zvýšiť úroveň solidarity medzi ľuďmi a zlepšiť ich schopnosť spolupracovať.

A následne dva argumenty proti a otázku, komu by táto nová povinnosť ešte pomohla.

Napiš aj dve nevýhody povinného zdravotníckeho výcviku.

Napriek tomu, že by základný zdravotnícky výcvik mohol priniesť veľa výhod, niektorí ľudia namietajú, že by to mohlo byť príliš náročné na čas a peniaze. Vyžadovalo by to veľa času a úsilia, aby sa tento výcvik uskutočnil, a mohlo by to byť veľmi drahé.

Okrem toho by to mohlo viesť k tomu, že by sa ľudia mohli cítiť preťaženi. Ak by všetci museli absolvovať tento výcvik, mohlo by to byť pre niektorých ľudí príliš náročné. To by mohlo viesť k tomu, že by sa cítili preťaženi a mohlo by to mať negatívny vplyv na ich zdravie.

Komu všetkému by povinný zdravotnícky výcvik pomohol?

Povinný zdravotnícky výcvik by pomohol všetkým. Prvým, ktorí by z toho mali prospech, by boli pacienti. Ak by všetci mali základné znalosti o zdravotnej starostlivosti, mohli by lepšie porozumieť svojim zdravotným problémom a lepšie sa o seba starať. To by mohlo znížiť počet prípadov, keď ľudia nevenujú pozornosť svojmu zdraviu, až kým nie je neskoro.

Okrem toho by to pomohlo aj zdravotníckym pracovníkom. Ak by všetci mali základné znalosti o prvej pomoci, mohli by pomôcť v prípade núdze. To by mohlo znížiť počet úmrtí a zranení, ktoré by mohli byť zabránené, ak by boli ľudia vyškolení.

Okrem toho by to pomohlo aj študentom. Ak by sa tento výcvik uskutočňoval v školách, mohli by sa študenti učiť základné zdravotnícke zručnosti, ako je napríklad poskytovanie prvej pomoci, ako súčasť ich vzdelávania. To by mohlo zvýšiť ich schopnosť rýchlo a efektívne reagovať.

Z týchto a ďalších doplnkových otázok by sa diskusný príspevok dal doplniť a rozšíriť, aby z toho vznikol plnohodnotný sloh pre maturitu. Asi by to nestačilo na jednotku, ale rovnako by nemal problém prejsť.

Predstavte si teraz študenta, ktorý sa počas maturity vypýta na WC, tam si otvorí OpenAI a naberie inšpiráciu alebo priamo opíše časti slohovej práce. Už budúci rok realita vo vašich školách. Pokrok bez povolenia v tej najčistejšej forme.

AI aj ako protizbraň

Samozrejme OpenAI môžu používať aj učitelia. Napríklad pri hodnotení slohov - však klin sa klinom vybíja. **Takto sa dostávame do bizarenej situácie s kafkovským nádychom, kde jedna umelá inteligencia bojuje proti druhej umelej inteligencii.** Skúsil som, či OpenAI rozumie tomu, čo je to diskusný príspevok:

Vymenuj do odrážok, čo musí obsahovať slohový útvar diskusný príspevok.

- Úvod
- Argumenty
- Záver
- Príklady
- Citácie
- Logické vyvodenia
- Referenčné odkazy
- Zdroje informácií

Bližšie definuj každú odrážku

- Úvod: Úvod je prvá časť diskusného príspevku, ktorá by mala obsahovať krátky prehľad témy a zhrnutie argumentov, ktoré budú nasledovať.

- Argumenty: Argumenty sú časť diskusného príspevku, ktoré poskytujú dôkazy a podporujú názor autora.

- Záver: Záver je posledná časť diskusného príspevku, ktorá by mala zhrnúť argumenty a závery autora.

- Príklady: Príklady sú časť diskusného príspevku, ktoré poskytujú konkrétne príklady toho, o čom autor hovorí.

- Citácie: Citácie sú časť diskusného príspevku, ktoré citujú iných autorov alebo zdroje, aby podporili argumenty autora.

- Logické vyvodenia: Logické vyvodenia sú časť diskusného príspevku, ktoré používajú logiku na vyvodenie záverov.

- Referenčné odkazy: Referenčné odkazy sú časť diskusného príspevku, ktoré odkazujú na iné zdroje informácií, ktoré podporujú argumenty autora.

- Zdroje informácií: Zdroje informácií sú časť diskusného príspevku, ktoré poskytujú informácie o tom, odkiaľ pochádzajú informácie, ktoré autor používa.

A následne som skúsil, ako hodnotí svoj vlastný diskusný príspevok.

Známka: 9/10

Pridaj aj slovné hodnotenie

Diskusný príspevok bol veľmi dobre napísaný a prezentoval veľmi silné argumenty pre povinnosť základného zdravotníckeho výcviku. Autor preukázal, že tento výcvik by mohol priniesť veľa výhod, ako napríklad zvýšenie úrovne zdravotnej starostlivosti v krajine a zníženie počtu úmrtí a zranení, ktoré by mohli byť zabránené. Autor tiež navrhol, aby sa tento výcvik uskutočňoval v školách, čo by bolo veľmi efektívne a cenovo dostupné.

Známka 9/10 je asi príliš zhovievavá. **Sám by som mieril skôr k 6/10.** Každopádne je chvályhodné, že si nedala 10/10. Taktiež slovné hodnotenie nie je zrovna to najhlbšie aké som videl, ale myslím, že ne jeden žiak by bol vďačný aj za také.

Čo to všetko znamená pre školstvo

Najskôr, čo by školy nemali robiť. **Nemali by pristupovať k AI ako ku kalkulačke za mojej mladosti.** Teda ich zakazovať, lebo „Kalkulačku nebudeš mať celý život pri sebe!“ alebo sa tváriť, že neexistujú. **Znižuje to prestíž učiteľov - stávajú sa z nich dinosaury, ktorí sa prizierajú letiacemu asteroidu.** To neznamená, že prváci sa majú začať učiť počítať len na kalkulačke. Znamená to, že kalkulačka by postupne mala byť integrálnou súčasťou vyučovania, tam kde to dáva zmysel.

To isté platí pre umelú inteligenciu. **AI je kalkulačka na slovné úlohy.** A treba sa s ňou naučiť počítať. Nie je také jednoduché. Nestačí, že jej napíšete „vytvor mi diplomovú prácu na tému nesmrteľnosť chrústa“ a vypadne vám z nej 30-stranový elaborát. **Vy sa musíte naučiť ako postupne klásť aké otázky, ako reagovať na jej odpovede a posúvať jej uvažovanie ďalej.** Prvá škola, ktorá toto zavedie do svojich osnov, je v mojich očiach víťaz.

Pekný príklad je umelá inteligencia na generovanie obrázkov **Midjourney v4.** Bude vám trvať aspoň 10 minút, kým pridete na to, ako to funguje, následne začnete zadávať slová, neskôr prejdete na vety a tí najlepší na serveri Discord píšú celé odstavce zadania, a potom im z toho vypadávajú neuveriteľné umelecké diela. **Mimochodom, aj náhľadový obrázok tohto newslettera som vytvoril v Midjourney.**

Školy sa taktiež budú musieť zamyslieť nad tým čo a ako učia žiakov. Naozaj sa musia drviť formálne náležitosti obchodných emailov, keď umelej inteligencii stačí povedať:

„Jožo dôjdem k tebe na fušku pondelok vidíme sa fero.“ a ona vyplŕuje toto?

Original Text:

Sally I am starts work at yours monday from dave

Business version:

Dear Sally,

I hope this email finds you well. I am writing to let you know that I will be starting work with you on Monday. I am really looking forward to getting started.

If you have any questions or need any help with anything, please don't hesitate to get in touch.

Best wishes,
Dave

Možno áno, ale určite sa to musia učiť v inej forme. Napríklad priamo cez OpenAI na hodinách informatiky.

Ako vidíte vy budúcnosť škôl, kde majú žiaci vo vašku super-kalkulačky, napojené na vedomosti celého internetu, schopné generovať text? (A do toho si predstavte funkčné okuliare s rozšírenou realitou napojené na AI.) Ako sa musí zmeniť vzdelávanie? **Bude potrebné pridávať nové veci, alebo skôr uberať staré?**

Newsletter Pokrok bez povolenia, 8.12. 2022

Ako ďalej s biomasou?

Monika Budzák

Ceny energií, najmä v Európe, vystrelili nahor. Na vine sú ruské imperiálne chůtky, odstávka niekoľkých jadrových reaktorov, či všeobecne inflácia.

Stále vládne neistota, podnikatelia nevedia plánovať svoje výdavky a výnimkou nie je ani poľnohospodárstvo a potravinárstvo. Mnohí volajú po **obnoviteľných zdrojoch energie**, no ich rýchle nasadenie na zažehnanie krízy je skôr zbožné pranie, ako použiteľné riešenie.

Keď sa pozrieme bližšie na zloženie dodávok energie z obnoviteľných zdrojov, v EÚ sa využíva najmä biomasa. Tvorí **takmer 60 % energie z obnoviteľných zdrojov**.

Biomasa zahŕňa okrem dreva aj poľnohospodárstve suroviny a iné druhy biologického odpadu (odpady z potravinárstva, kuchynské odpady atď.). Dominantnou surovinou je ale **drevná biomasa**, ktorá **tvorí viac ako 60 % energie z biomasy v EÚ**. V roku 2016 pochádzalo 32,5 % tejto biomasy z **priamych dodávok** - tie tvorili drevo z lesov, odpad z ťažby dreva (konáre, kôra, pne a pod.) či zvyšky zo starostlivosti o parky, záhrady či kríky.

Z **nepriamych dodávok** pochádzalo 28,2 % dreva - boli to najmä zvyšky z pilárstva, spracovania dreva (kôra, piliny), spracované drevné palivo či recyklované drevo od spotrebiteľov. Takmer 27 % **pochádzalo** z poľnohospodárskej biomasy (plodiny a odpad z nich) a 12,4 % z odpadu (z domácnosti či priemyslu). Už v roku 2016 bol podiel biomasy získaný z lesníctva v EÚ vyšší ako bolo predpokladané v národných akčných plánoch pre energiu z obnoviteľných zdrojov pre rok 2020, no podiely z vedľajších produktov z poľnohospodárstva zaostávali.

Drevná biomasa je podľa európskej smernice považovaná za **zdroj s nulovou tvorbou emisií**. Príbeh za výpočtom hovorí, že pri spaľovaní dreva sa emituje len toľko emisií CO₂, koľko strom absorboval pri svojom raste. Kontroverzné je to, že absorbovanie emisií v dreve **trvá roky**, kým spaľovanie dreva pre energetické účely je oveľa rýchlejšie. Emisie teda vznikajú tu a teraz, no aj ich znižovanie potrebujeme docieľiť tu a teraz. To, že strom za predchádzajúcich 100 rokov sťahoval uhlík z ovzdušia teda problém nerieši. Okrem toho záleží aj od efektívnosti spaľovania a vlhkosti biomasy, koľko emisií sa vypustí do ovzdušia. Uhlík nie je viazaný len priamo v dreve či listoch, ale aj **v pôde**. Pri starých lesoch sa pri ťažbe uvoľňuje ďalšie CO₂ z pôdy, ktoré by malo byť započítané do celkovej bilancie emisií. Podpora spaľovania drevnej biomasy „s nulovými emisiami“ tak môže vzbudiť falošný dojem, že ide o klimaticky prospešné činnosti.

Slovensko v posledných dvadsiatich rokoch zažilo **nárast ťažby dreva**, špeciálne **náhodnej ťažby**, ktorá **prevyšovala** hodnoty únosnej ťažby. Ťažba sa zvyšovala v štátnych, ale napríklad aj v **cirkevných lesoch**, kde objem náhodnej ťažby za posledných 20 rokov pravidelne prekonával plán takmer trojnásobne. Ministerstvo životného prostredia si aj preto **stanovilo** za cieľ v tzv. Envirostratégii zabezpečiť udržateľnú ťažbu dreva a **efektívnejšiu kontrolu ťažby**. Papier však znesie veľa a smernica EÚ o obnoviteľných zdrojoch stále považuje drevnú biomasu za ekologickú, hoci vyzerá, že najbližšia revízia prinesie zmeny.

Podobne možno vnímať aj využívanie biopalív, o ktorých sme nedávno písali tu. Znižovanie emisií sa stalo jedným z hlavných cieľov EÚ, no prostriedky, aké sa využívajú na dosiahnutie cieľa, sú neefektívne alebo spôsobujú presný opak stanoveného cieľa. **Získanie 1kwh elektriny spaľovaním dreva podľa viacerých prepočtov generuje viac emisií ako spaľovanie zemného plynu či uhlia.**

Využívanie biomasy na výrobu energie je prastaré riešenie, no biomasa ako nástroj na znižovanie emisií je nezmysel. Nálepka zeleného zdroja vystavila bianko šek pre firmy, ktoré ťažili zdravé či staré lesy s veľkými zásobami uhlíka v pôde. Dnes existujú lepšie alternatívy, na ktorých sa môžu podieľať ľudia pracujúci v lesníctve a agrosektore. Znižovanie emisií

sa totiž týka aj poľnohospodárstva, ktoré **patrí k sektorom**, ktoré výrazne ovplyvňujú objem skleníkových plynov v ovzduší. Aj tu je však dnešná politika mätúca a protichodná. Je čas vrhnúť neefektívne a drahé politiky zo stola.

Agrobiznis, 9.11. 2022

Aj v Kanade zdravotníctvo bolí

Samuel Jurčišin

Stav slovenského zdravotníctva väčšinou prisudzujeme domácim faktorom. No mnohé výzvy majú globálny presah a budú si vyžadovať globálne systémové zmeny. Na ilustráciu „príbuznosti“ mnohých problémov naprieč krajinami použijeme Kanadu.

Kanadské zdravotníctvo je (nielen slovenskou) verejnosťou vnímané ako jedno z najlepších na svete. V rebríčkoch kvality sa pohybuje medzi 14. a 34[1]. globálnym miestom. Zároveň ale už nejakú dobu zažíva hlbokú krízu, ktorej riešenie nebude jednoduché. Aj táto kríza je predobrazom výziev, ktoré v nasledujúcich dekádach čakajú zdravotné systémy vyspelých štátov.

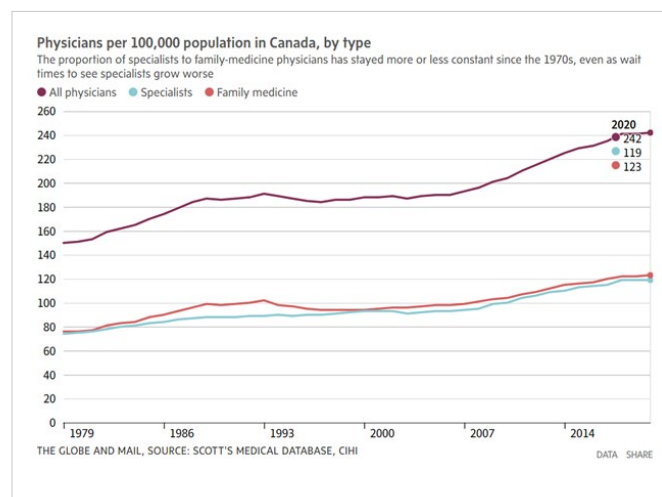
Kanadský zdravotný systém je založený na piatich pilieroch – komplexnosti, univerzalite, dostupnosti, jednoduchosti a centrálnej správe. Do terajšej formy bolo kanadské zdravotníctvo vytvarované v roku 1984 zákonom o kanadskom zdravotníctve (Canada Health Act). Medzi jeho medializované výhody oproti Spojeným štátom je najmä jeho univerzálnosť a nízke ceny liekov[2]. Vďaka univerzálnosti je približne 70 % nákladov hrazených štátom.

Kanadský systém je od systému ich južného suseda veľmi odlišný, keďže v americkom systéme univerzálnosť nie je, podiel 70 % verejných výdavkov je ale nižší, než v krajinách ako Švédsko, Nemecko alebo Francúzsko.[3] Zvyšných 30 % je hrazených cez súkromné prípoistenia, ako aj cez špeciálne programy pre zraniteľné skupiny alebo zamestnávateľmi hrazené programy, ktoré sú ponúkané ako súčasť benefitov.

Nejakú formu prípoistenia má medzi 65 % až 75 % Kanadčanov[4]. Medzi služby, ktoré sú najčastejšie platené

zo súkromných zdrojov sú služby zubára, očného lekára či niektoré typy liekov.

Výdavky na zdravotníctvo boli v roku 2021 na úrovni 308 miliárd kanadských dolárov, resp. 8019 kanadských dolárov per capita[5]. Ide o 12,7% kanadského HDP[6]. Výška príspevku jednotlivca do systému závisí najmä od jeho príjmov, 10 % ľudí z najnižšími príjmami zaplatilo v priemere do systému 471 kanadských dolárov za rok, priemerný príspevok 10 % najbohatších bol 39 731 kanadských dolárov ročne[7]. Kanada je vo výdavkoch na zdravotníctvo v per capita porovnaní na 11. mieste vo svete. Počet lekárov pritom za posledných 40 rokov výrazne vzrástol.

Chorobné príznaky

Symptómov krízy v kanadskom zdravotníctve je niekoľko. Najvýraznejším sú čakacie lehoty. Vo viacerých nemocniciach boli zavreté urgentné príjmy (Emergency Rooms), dotklo sa to najmä veľkých miest (Ottawa, Quebec, Montreal, Toronto). Nemocnice uviedli, že ich k tomu viedol nedostatok personálu[8]. Toto ale ešte zhoršilo dlhé čakacie lehoty na urgentu. V Quebecu v júli 2022 dosiahlo priemerné čakanie v pohotovostných miestnostiach 20,7 hodiny, do septembra narástlo až na 21,3 hodiny[9]. V Ontáriu bolo len 45 % pacientov prijatých na urgentu do 8 hodín, čo je stanovená cieľová hodnota čakaní[10]. Situácii nepomáha ani množstvo administratívy s ktorou sa musia nemocnice popasovať a komplikácie, ktorým čelia zdravotnícki pracovníci, keď chcú zmeniť provinciu v ktorej pracujú.[11]

Nedostatok personálu má za následok aj to, že sanitky nereagujú dostatočne rýchlo, vyskytujú sa aj vzácne prípady keď sanitka vôbec nepríde. Počet ICU (intenzívna starostlivosť) postelí je v Kanade oveľa nižší, ako v iných krajinách OECD. Pre porovnanie, Kanada má 12,9 ICU postelí na 100 000 obyvateľov, kým USA má 25,8 a Nemecko až 33[12].

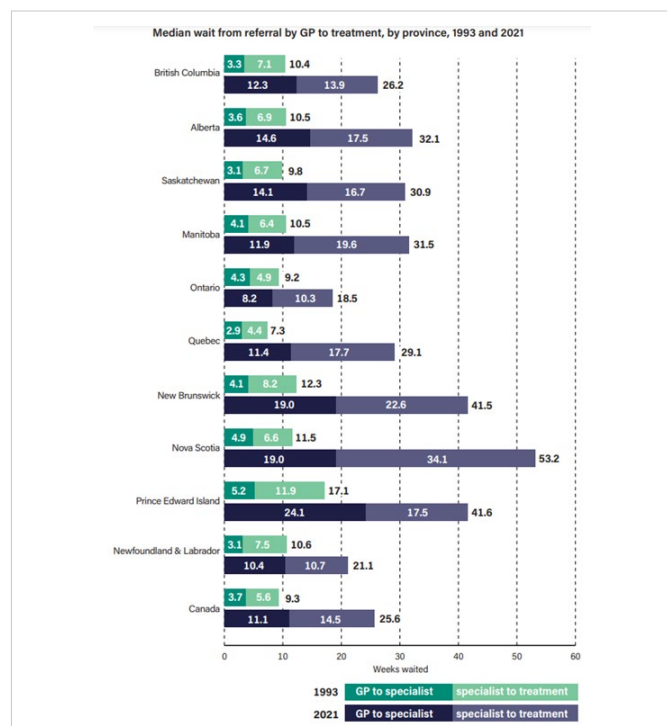
Čaká sa dlho aj na operácie. Pri 5 najbežnejších operáciách je priemerná doba čakaní medzi 11 až 30 mesiacmi. Konkrétne, na magnetickú rezonanciu sa čaká v priemere 11 mesiacov, na bypass 14 mesiacov, na náhradu bedrového kĺbu 19 mesiacov, na operáciu sivého zákalu 25 mesiacov a na operáciu kolena 30 mesiacov[13]. Vo všetkých provinciách sa od roku 1993 predlžil čas, ktorý uplynie od momentu, kedy lekár odporučí nejaké vyšetrenie/prehliadku, cez návštevu špecialistu,

až po dané vyšetrenie/prehliadku. V prípade niektorých provincií (Nové Škótsko, Quebec) išlo o viac než 300% nárast.

Priemerný nárast za celú Kanadu je 175%, konkrétne z 9,3 týždňa na 25,6 týždňa.[14] Najdlhšia doba čakania je v Novom Škótsku a to 53,2 týždňa, najkratšia v Ontáriu kde ide o 18,5 týždňa, čo je stále dvojnásobok priemeru z roku 1993. Najdlhšie sa čaká na neurochirurgiu a ortopedickú chirurgiu, a to 49,2 resp. 46,1 týždňa a najkratšie na onkologické vyšetrenia, konkrétne 3,7 týždňa na radiačnú onkológiu a 4,4 týždňa na medicínsku („medical“) onkológiu.[15]. Rozdiel medzi cieľovou dĺžkou procesu (doba nastavená ako benchmark, teda lehota ktorá by nemala byť prekročená pri operáciách a vyšetreniach) a skutočnou dĺžkou tak rastie.

Ďalším problémom je celkový nedostatok lekárov, resp. nedostatok voľných termínov u lekárov. Jeden „rodinný“ lekár (family doctor – obdoba všeobecného lekára) z Quebecu dokonca napísal otvorený list[16], v ktorom sa ospravedlňuje Quebecanom za to, že nemôže prijímať nových pacientov a za zlyhávajúci zdravotný systém. Rodinného lekára nemá 7,63 milióna Kanadčanov a 33 % Kanadčanov, ktorí majú lekára, zas v prieskume uviedlo, že ich prístup k lekárovi je komplikovaný. To znamená, že vyše polovica Kanadčanov buď „rodinného“ lekára nemá (hoci len menej ako šestina respondentov v ankete, ktorí uviedli že nemajú rodinného lekára, tvrdia že ho nechcú/nepotrebuju), alebo má prístup k lekárovi komplikovaný. Iba 14 percent respondentov uviedlo, že ich prístup k zdravotnej starostlivosti je dobrý.[17]

Komplikácie spôsobuje aj nedostatok iného zdravotného personálu, pričom tento problém je vypuklejší najmä v Ontáriu a Quebecu, kde sa nachádza aj dvojica metropol Quebec a Montreal. Jeden z troch Kanadčanov si nie je schopný dohodnúť schôdzku so svojim rodinným lekárom[18]. Priemerný vek týchto lekárov pritom stúpol na 49 rokov[19]. Tento problém sa týka najmä mladých Kanadčanov (28% mužov a 21% žien vo vekovej skupine 18-34 rokov by chcelo navštíviť lekára, no nevie ho nájsť)[20]. Absencia rodinného lekára koreluje so zhoršeným zdravím[21].

Podstavu v zdravotníctve čelí Kanada aj napriek tomu, že platy v kanadskom zdravotníctve sú relatívne vysoké. Certifikovaná zdravotná sestra (registered nurse) si za rok zarobí v priemere 79 732 kanadských dolárov. Priemerná mzda rodinného doktora je 281 000 kanadských dolárov, pri lekároch špecialistoch ide až o 360 000 kanadských dolárov. Oproti Spojeným štátom ide vo veľkej časti prípadov o vyššie sumy.[22]

Potreba zmien

Aj na Slovensku máme v zdravotníctve podstav - umocnený najmä tým, že množstvo maturantov po doštudovaní strednej školy na Slovensku odchádza študovať medicínu do zahraničia (podiel študentov ktorí odišli študovať do zahraničia bol v roku 2018 až 19% [23]) ako aj odchodom už doštudovaných medikov. Aj na Slovensku sú problémom dlhé čakacie lehoty či už na pohotovosti alebo na vyšetrenia či operácie. A aj na Slovensku máme problém s množstvom regulácií a administratívy ktoré mimo iné, komplikujú príchod zdravotníckeho personálu z iných krajín (najmä Ukrajiny).

Problémy kanadského zdravotného systému ukazujú, že nožnice medzi ponukou zdravotných služieb a dopytom po nich sa roztvárajú všade vo svete. Na udržanie dostupnosti zdravotnej služby nebudú stačiť len dodatočné peniaze a čiastkové zmeny. Socializované zdravotníctvo bude musieť prejsť hlbokými zmenami, ktoré zasiahnu jeho vnútorné procesy, motivácie, kompetencie, zapoja kapitál a konkurenciu, či otvoria dvere na rýchlu absorpciu inovácií.

[1] <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/best-healthcare-in-the-world>

[2] https://en.wikipedia.org/wiki/Healthcare_in_Canada

[3] <https://thehub.ca/2022-11-18/medicare-meltdown-is-liberalized-care-the-answer-to-canadas-health-care-crisis/>

[4] https://en.wikipedia.org/wiki/Healthcare_in_Canada

[5] <https://www.cihi.ca/en/national-health-expenditure-trends-2021-snapshot>

[6] <https://www.cihi.ca/en/national-health-expenditure-trends-2021-snapshot>

[7] <https://reviewlution.ca/resources/health-canada-statistics/>

[8] <https://nationalpost.com/news/canada/its-a-crisis-canadian-hospitals-closing-cancelling-surgeries-amid-covid-related-staff-shortages>

[9] <https://toronto.ctvnews.ca/ontario-er-wait-times-for-hospitals-reach-record-high-in-september-1.6145262>

[10] <https://healthdebate.ca/2020/09/topic/assessing-wait-times-in-canadian-eds/>

[11] <https://thehub.ca/2022-11-18/medicare-meltdown-is-liberalized-care-the-answer-to-canadas-health-care-crisis/>

[12] <https://thehub.ca/2022-06-08/how-can-we-fix-our-broken-health-care/>

[13] <https://www.theglobeandmail.com/opinion/article-canada-health-care-crisis/>

[14] <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/waiting-your-turn-2021.pdf>

[15] <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/waiting-your-turn-2021.pdf>

[16] <https://ottawacitizen.com/opinion/abdulla-an-apology-to-my-ottawa-patients-for-our-broken-health-care-system>

[17] <https://angusreid.org/canada-health-care-family-doctors-shortage/>

[18] <https://vancouver.sun.com/news/local-news/about-half-of-canadians-either-cant-find-a-family-doctor-or-wait-longer-than-a-week-for-an-appointment-poll>

[19] <https://www.cma.ca/news-releases-and-statements/critical-family-physician-shortage-must-be-addressed-cma>

[20] <https://www.ctvnews.ca/canada/6m-canadians-don-t-have-a-family-doctor-a-third-of-them-have-been-looking-for-over-a-year-report-1.6059581>

[21] <https://www.ctvnews.ca/canada/6m-canadians-don-t-have-a-family-doctor-a-third-of-them-have-been-looking-for-over-a-year-report-1.6059581>

[22] <https://www.dr-bill.ca/blog/practice-management/doctor-salary-us-vs-canada>

[23] <https://www.muni.cz/en/research/publications/1322221>

Prehľad najdôležitejších tém pre vás tiež každý týždeň pripravujeme
v newsletteri **Týždeň s INESS**

TÝŽDEŇ S INESS

Po letnej prestávke je týždenný newsletter Týždeň s INESS späť. Ak chcete aj vy dostávať tento stručný týždenný prehľad našich reakcií na aktuálne témy, [kliknite sem](#). Následne si podľa jednoduchých inštrukcií aktualizujte svoje preferencie v odbere našich emailov. Alebo nám len napíšte na paulina.ivanisova@iness.sk a my vás do zoznamu zaradíme sami. Samozrejmosťou je aj jednoduché odhlásenie v prípade, že vás náš newsletter nechytí za srdce.

Chcem podporiť INESS

Aj vy môžete prispieť k slobodnejšej a vzdelanejšej spoločnosti na Slovensku.
Podporte naše aktivity, a my budeme môcť pracovať o to intenzívnejšie.

Ďakujeme, každú vašu podporu si veľmi vážime.

Inovatívne lieky - právne a etické otázky

Nová kniha od INESS

Žiaden ekonomický model nedokáže zabezpečiť, aby každý občan krajiny jazdil na Rolls-Royce, hoci ho dokážeme vyrobiť. To platí aj v zdravotníctve. Množstvo finančných zdrojov v systéme je v každom časovom bode dané. "Niečo" musí rozhodnúť o tom, ako budú tieto zdroje rozdelené. Aký kus koláča pôjde na onkologických pacientov a aký na cystickú fibrózu?

KNIHU si môžete ZAKÚPIŤ tu!

To "niečo" sú pravidlá. Pravidlá toho, aké terapie a do akej miery budú platené z verejných zdrojov. Jedná sa však o veľmi ťažké rozhodovanie o zdraví a chorobe, živote a smrti. Zahalené nielen emóciami, ale aj informačnou neistotou.

Týmito dilemami sa zaoberá dizertačná práca **Kataríny Fedorovej** na University of Edinburgh. Dokázala v nej veľmi prehľadne a plynulo zosumarizovať základné právne a etické dilemy spojené s inovatívnou liečbou. Otvorene, ale vždy férovovo píše aj o tom, o čom sa v politike radšej taktne mlčí – o sklamaných nádejach, lobingu či cene za život.

Kvalite textu nesmierne pomohli životné skúsenosti autorky, ktorých má napriek mladému veku neúrekom. Je nielen právnička a vysokoškolská lektorka, ale aj zakladateľka Združenia pacientov s hematologickými malignitami a profesionálne sa venovala sociálnej politike. Problematiku ťažkých životných situácií pacientov pozná z viacerých uhlov, napriek tomu si dokázala zachovať emocionálny odstup.

V INESS sme sa prekladom a publikovaním v papierovej podobe podujali sprístupniť tento text aj slovenskej verejnosti. Diskusia o nákladoch na nové lieky a terapie bude v nasledujúcich rokoch jedna z najťažších v už tak ťažko skúšanom slovenskom

zdravotníctve. Bude treba nájsť optimálnu cestu medzi pokrokom, ktorý ide ruka v ruku s nádejou pre pacientov, a samotným prežitím systému. Dúfame, že k tomu pomôže aj táto kniha.

Kniha je voľne dostupná ako PDF tu. Ak máte záujem o papierovú verziu, môžete si ju v cene 7€ + poštovné objednať u nás.

Chcete vedieť viac o autoroch knihy a jej obsahu? **Vypočujte si tento záznam z Ekonomických rečí ako Na Vršku!**

Nové publikácie

Aké zdravotníctvo očakávajú Slováci?

Aj verejné zdravotníctvo by malo pracovať s prioritami. Čo má väčšiu prioritu? Finančná alebo geografická dostupnosť? Kvalita alebo kvantita? Čo by malo byť jednoznačne zadarmo a naopak, za čo si je slovenský pacient-poistenec-spotrebiteľ ochotný priplatiť?

V INESS sme sa rozhodli hľadať odpovede na tieto otázky aj prostredníctvom prieskumu. Výsledky a komentáre INESS k nim sú [obsahom publikácie](#), dostupnej na stránke iness.sk.

Prieskum

Prieskum verejnej mienky uskutočnila agentúra FOCUS v dňoch 21.09. – 27.09. 2022 formou osobných rozhovorov. Výberovú vzorku tvorilo 1009 respondentov.

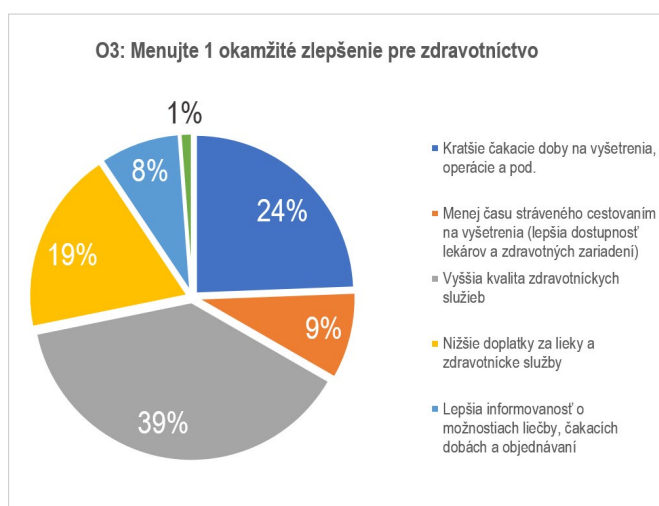
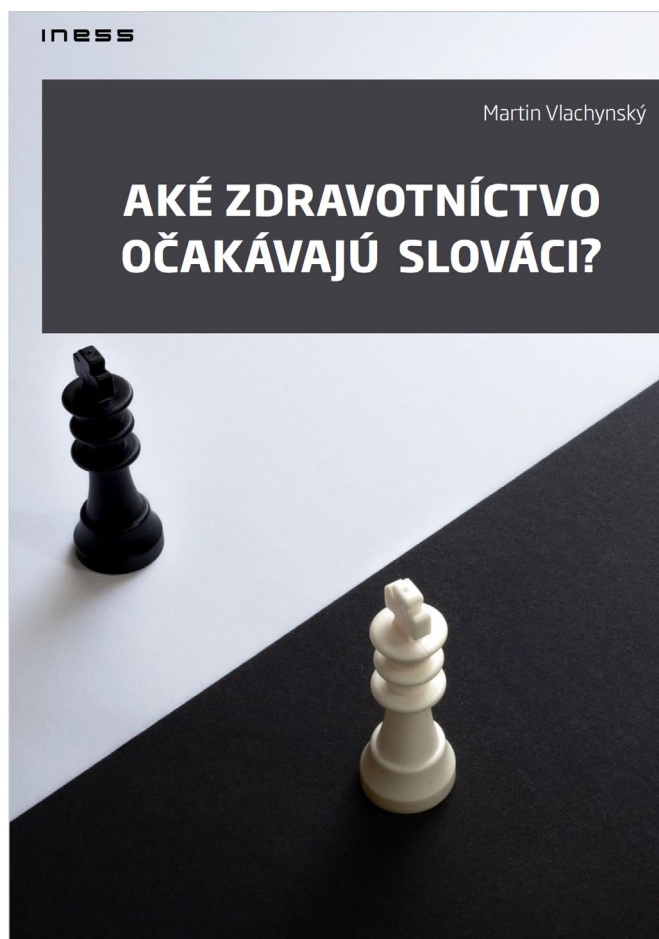
V prieskume sme overovali názor obyvateľov Slovenska na hlavnú úlohu verejného zdravotníctva, priority, ochotu uvažovať nad nákladmi kvality či ochotu kupovať si dodatočné služby. Hlavnou otázkou bolo porovnanie príklonu k „necielenému“ (kvantita bežnej liečby na úkor kvality liečby ťažkých stavov) verejnému zdravotníctvu, alebo „prioritizujúcemu“ (kvalita liečby ťažkých stavov na úkor kvantity bežnej liečby) verejnému zdravotníctvu.

- Dve podobne veľké skupiny občanov majú navzájom protichodnú predstavu o zdravotníctve. Takáto rozpoltenosť sa prejavuje aj v smerovaní zdravotníckych politík, ktoré sa snaží splniť pranie oboch skupín – mať aj kvalitu, aj kvantitu.
- Jasná dominancia respondentov si želá kvalitu a kratšie čakacie doby (spolu 63 %), finančné náklady sú menej dôležité.
- Iné nastavenie priorít v zdravotníctve oproti dnešku by prijala až polovica rozhodnutých ľudí.
- Takmer tretina dospeléj populácie je ochotná priplatiť si za lepšie služby v zdravotníctve.
- Táto ochota reprezentuje trh vo veľkosti zhruba 440 miliónov eur ročne.

Takéto rozdelenie názorov je reflektované v politickej neochote robiť zásadnejšie reformy v zdravotníctve, ktorej svedkami sme už dve dekády. Nechať „všetko po starom“ však nie je možné, nezodpovedá to ekonomickej realite. Nečinnosť posilňuje scenár budúcnosti, v ktorom časť obyvateľstva, túžiaca po vyššej kvalite, bude z verejného systému postupne utekať za službami do súkromnej sféry a do zahraničia.

Vzhľadom k tomu, že celé generácie žijú v prostredí „bezplatného“ zdravotníctva, že táto téma je politické tabu, že pacient má univerzálny nárok na všetko a bez vlastnej zodpovednosti, sú výsledky prieskumu prekvapujúce. Zhruba polovica obyvateľov je ochotná hľadať v zdravotníctve priority a uvažuje o finančnej spoluúčasti. To umožňuje otvoriť diskusiu o nároku, nadštandarde, či systému nominálneho poistenia.

Kompletné výsledky s komentárom sú dostupné v publikácii.

Podujatia

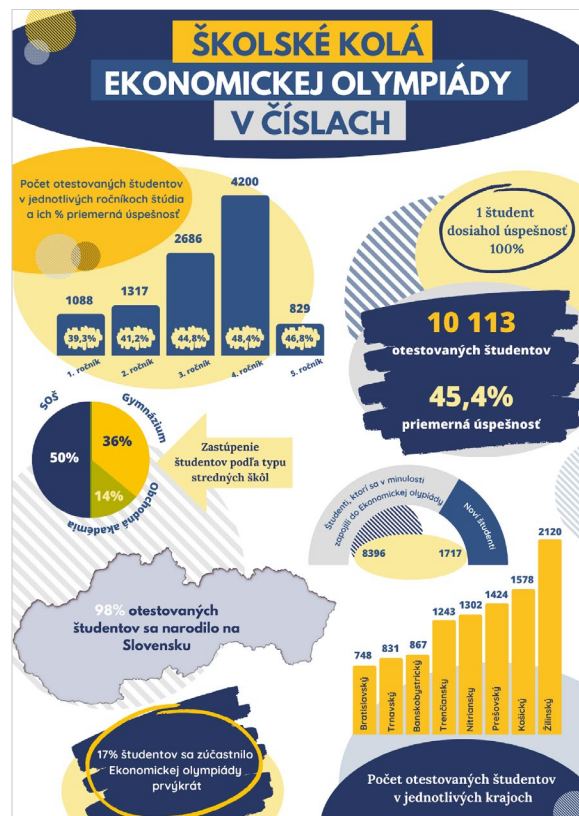
Ekonomická olympiáda: školské kolá **6. ročníka už máme za sebou!**

Od 5. do 16. decembra 2022 sa konali **školské kolá šiesteho ročníka Ekonomickej olympiády** na Slovensku. Zúčastnilo sa ich neuveriteľných **10 120 stredoškolákov**, pričom dominovala účasť študentov zo Žilinského kraja.

Po dvoch pandemických rokoch pripravujeme **v januári a februári 2023 opäť prezenčné krajské kolá**, ktoré sa budú konať v jednotlivých krajských mestách. Tešíme sa, že olympiáda je pre mladých ľudí na Slovensku stále zaujímavá a že pedagógovia majú záujem vzdelávať mladú generáciu v ekonomických témach.

Ako Ekonomická olympiáda pomáha študentom, vy môžete pomôcť jej. **Staňte sa oficiálnym partnerom súťaže**, povedzte o olympiáde svojim známym, **podporte nás finančne alebo materiálne**.

Ďakujeme!

Ekonomicke reči #23: Radosti a bolesti inovatívnych liekov s Katarínou Fedorovou

Štvrtkový večer 8. decembra 2022 patril v bratislavskom Kafe Scherz opäť Ekonomickým rečiam. Témou boli radosti a bolesti inovatívnych liekov a do diskusie sa pustili naša hostka **Katarína Fedorová** a analytik INESS **Martin Vlachynský**.

Katarína Fedorová vyučuje medicínske právo, spolupracuje s patientskymi organizáciami a je autorkou viacerých odborných publikácií. Jej dizertačná práca pre University of Edinburgh sa nám natoľko páčila, že ju vydávame knižne v slovenskom preklade pod názvom **Inovatívne lieky: právne a etické otázky**. Jej publikácia sa stala aj základom pre spoločnú diskusiu počas decembrových Ekonomických rečí, ktorú viedol Martin Vlachynský. S Katarínou a spolu s vami, našimi milými hosťami, preberali naozaj veľmi komplexnú a náročnú tému inovatívnych liekov - ako hľadať cesty, aby sme dokázali hradiť čo najviac tej čo najpotrebnejšej zdravotnej starostlivosti. Tak, ako jednoduchú odpoveď nenájdete ani v tomto krátkom popise podujatia, rovnako ťažko sa hľadá aj v hlboko odbornej debate. Práve preto sme radi, že aj týmto vydaním Ekonomických rečí sme mohli rozvinúť úvahy a diskusiu o tejto téme.

S ďalšími Ekonomickými rečami sa na vás tešíme nabudúce, už v novom roku 2023!

Ak ste diskusiu nestihli, nemusíte byť smutní, **záznam diskusie si môžete pozrieť ako #NaVršku tu**.

A ak by vás téma zaujímala hlbšie, publikácia **Inovatívne lieky: právne a etické otázky** je už dostupná v tlačenej podobe (napíšte nám na iness@iness.sk) alebo si ju môžete **prečítať ako PDF tu**.

Takisto dávame do pozornosti aj publikáciu na takmer identickú tému od Martina Vlachynského **Inovatívne lieky potrebujú inovatívne financovanie**.

Všetky komentáre a analýzy zo zdravotníckej oblasti nájdete okrem nášho webu prehľadne zoradené na našom webe venovanom zdravotníctvu: zdravotnictvo.iness.sk.

Vianočný večierok WINESS

V utorok 13. decembra 2022 sa uskutočnil v našich priestoroch **WINESS** (vianočný večierok INESS).

Po neuveriteľných 3 rokoch od začiatku pandémie sme Na vršku privítali úzky kruh hostí a vrátili sa tak k tradícii vo forme vianočného večierku. S niekoľkými desiatkami hostí sme tak mali možnosť podebatovať pri pohári vína od vinárstva [Lahofer](#), vianočných koláčikov a pesničkách, aj tradičnej kapustnici.

Medzi tohtoročnými hosťami nechýbali novinári, ľudia z verejnej správy, zástupcovia iných think tankov, politici, podnikatelia, podporovatelia INESS a samozrejme naši bývalí i súčasní spolupracovníci.

Všetkým hosťom ďakujeme za návštevu a už sa tešíme na ďalší WINESS!

Tlačová beseda k výsledkom prieskumu

V utorok 29.11. 2022 sa v priestoroch INESS uskutočnila prezentácia výsledkov prieskumu o preferenciách Slovákov v zdravotníctve.

Výsledky prieskumu sú zhrnuté v novej publikácii **Aké zdravotníctvo očakávajú Slováci?**

Publikáciu nájdete aj v tomto Market Finesse [na strane 22](#), alebo na [našom webe tu](#).

INESS na podujatí Atlas Network

[Atlas Network](#) je nezisková organizácia združujúca think tanky a mimovládne organizácie, ktoré majú spoločný cieľ: presadzovať právo na osobnú a ekonomickú slobodu jednotlivca.

Atlas Network každoročne organizuje v New Yorku celosvetovú konferenciu s názvom Atlas Network Liberty Forum, na ktorej zástupcovia z viac ako 500 partnerských organizácií a univerzít z celého sveta prezentujú svoje projekty, úspechy, či inovatívne postupy. Okrem toho organizuje aj veľké regionálne konferencie v Ázii, Európe, Afrike či Južnej Amerike.

INESS je súčasťou tejto partnerskej siete už od roku 2007, a dvakrát už získal prestížne hlavné ocenenie Templeton Freedom Award. Aj tento rok sa za INESS zúčastnili tejto udalosti v New Yorku v dňoch 16-17 novembra 2022 **Radovan Ďurana** a **Richard Ďurana**.

V jednej z mnohých diskusií sme si mohli vypočuť aj **Deirdre McCloskey**, ktorú sme privítali pred pár rokmi aj v Bratislave.

Vyvrcholením dvojdňovej konferencie je tradične slávnostný Freedom Dinner, spoločnou večerou pre viac ako 700 hostí, ktorá spája nielen zástupcov členských organizácií, ale aj donorov, ktorí myšlienky ekonomických a osobných slobôd podporujú finančne. Počas večere sú odmenené osobnosti a think tanky, ktoré v uplynulom roku, či období, dosiahli pozoruhodné výsledky. Tento rok bol ocenený think tank zo Srí Lanky **Advocata**, ktorý **získal hlavnú cenu**. Cenu za dlhodobé presadzovanie myšlienok slobody, cenu sira Anthonyho Fishera, získala **Elana Leontieva** z nášho partnerského think tanku v Litve – **Lithuanian Free Market Institute**.

Členstvo v networku neprináša len projektové inšpirácie a prístup ku grantom. Atlas poskytuje inštitucionálnu podporu a obrovské možnosti vzdelávania. Nad rámec toho organizuje napr. **COO Summit**, ktorý je neformálnym stretnutím leadrov organizácií, ktorí majú na starosti ich chod (operations). Trojdňový intenzívny workshop, na ktorom sa preberajú best practices od náboru nových ľudí, cez komunikáciu, až po manažment workflow je presne ten typ podujatia, ktorý umožní vystúpiť z akvária vlastných problémov (čo zverejní minister na FB, koľko nových daní príde pozmeňovák) a zamyslieť sa nad činnosťou organizácie z potrebného nadhľadu, sa uskutočnil pred konaním konferencie Liberty Forum a za INESS sa na ňom zúčastnil Radovan Ďurana.

Návšteva arménskych delegátov v INESS

Vo štvrtok 10. novembra navštívila INESS v rámci svojej návštevy Slovenska delegácia reprezentantov arménskeho výboru pre zdravotníctvo.

Arménsko rozbieha rozsiahlu reformu zdravotníctva, ktorá by mala zaviesť systém troch strán (poisťovne). Na Slovensku zbierali informácie o fungovaní nášho zdravotného systému. Analytik INESS **Martin Vlachynský** diskutoval vznik slovenského systému a potenciálne problémy, na ktoré môžu naraziť. Stretnutie sa uskutočnilo vďaka iniciatíve inštitútu IRI.

Diskusia so študentmi Filozofickej fakulty UK

Richard Ďurana z INESS bol na pozvanie doc. PhDr. Daniela Klimovského, PhD. diskutovať so študentmi politológie Filozofickej fakulty UK o úlohe a aktivitách think tankov v procese tvorby verejných politík.

Diskusia sa udiala dňa 12. decembra 2022 v priestoroch Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.

INESS prednášal pre Health Management Academy

Health Management Academy v spolupráci so Semmelweis Univerzitou v Budapešti realizuje vzdelávací program „Master of Science in Healthcare Management“ v slovenčine.

Ako prednášajúci na seminári vo štvrtok 1.12.2022 vystúpili aj analytici INESS **Juraj Fukatsch** a **Martin Vlachynský**. Juraj prednášal o verejných financiách a cene štátu, Martin sa sústredil na tvorbu a štruktúru rozpočtu zdravotníctva.

Prednáška pre katedru klinickej farmakológie SZU

Vo štvrtok 11. novembra 2022 sa uskutočnila séria online prednášok v rámci Kurzu certifikačnej prípravy v certifikovanej pracovnej činnosti FARMAKOEKONOMIKA I.

Jedným z prednášajúcich bola analytik INESS **Martin Vlachynský**. Vo svojej prednáške Inovatívne úhrady: Ľahko na cvičisku, ťažko na bojisku popísal ekonomické výzvy, ktoré predstavujú inovatívne drahé lieky a predstavil, ako týmto výzvam čelia inovatívne úhrady liekov. Prednáška bola inšpirovaná publikáciou INESS [Inovatívne lieky potrebujú inovatívne financovanie](#).

V rámci projektu Ceny štátu sme diskutovali so stredoškólákmi

V novembri sme prednášali [Cenu štátu](#) hneď na niekoľkých školách. Navštívili sme Nitrú, Topolčany, Piešťany a Malacký.

So študentmi sme diskutovali o cene verejných služieb. Ďalej sme sa venovali výdavkom verejnej správy a prešli sme si našu [daňovú kalkulačku](#).

Ďakujeme za spoluprácu Súkromnú spojenú školu v Nitre, Obchodnú akadémiu v Topolčanoch, Gymnázium Pierra de Coubertina v Piešťanoch a Gymnázium 1. mája v Malackách.

O našej prednáške dokonca napísali aj [piešťanské noviny](#)!

Pokiaľ máte záujem o prednášku Ceny štátu pre študentov, kontaktovať nás môžete prostredníctvom emailu: juraj.fukatsch@iness.sk.

Cena štátu na Ekonomickej Univerzite v Bratislave

V utorok 29.11. sme prednášali o [cene štátu](#) vysokoškólakom z Ekonomickej Univerzity v Bratislave.

Prednášky sa zúčastnili hlavne študenti bakalárskeho stupňa na Narodohospodárskej fakulte. Okrem tradičných tém ako je cena verejných služieb alebo výdavky verejnej správy sme

sa venovali aj deficitu v návrhu rozpočtu na rok 2023 a téme rozpočtového provizória.

Študentom sme predstavili vesmír verejných výdavkov ako aj bloček za služby štátu.

Pokiaľ máte záujem o prednášku Ceny štátu pre študentov, kontaktovať nás môžete prostredníctvom emailu: juraj.fukatsch@iness.sk.

Zúčtovateľnosť vo verejnej správe

Richard Ďurana z INESS sa zúčastnil na uzavretej diskusii na tému Zúčtovateľnosť vo verejnej správe, ktorá sa uskutočnila 9. novembra 2022 v bratislavskej Novej Cvernovke v rámci širšej témy Iniciatíva pre otvorené vládnutie.

Táto téma bola diskutovaná na trojdňovej konferencii „Na spolupráci záleží“, ktorú organizoval Úrad splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti.

Na diskusii sa okrem zástupcov z Úradu splnomocnenca vlády pre rozvoj občianskej spoločnosti zúčastnili aj partneri z akadémie, mimovládnych neziskových organizácií a štátnych inštitúcií.

Viac informácií sa dozviete [na tomto linku](#).

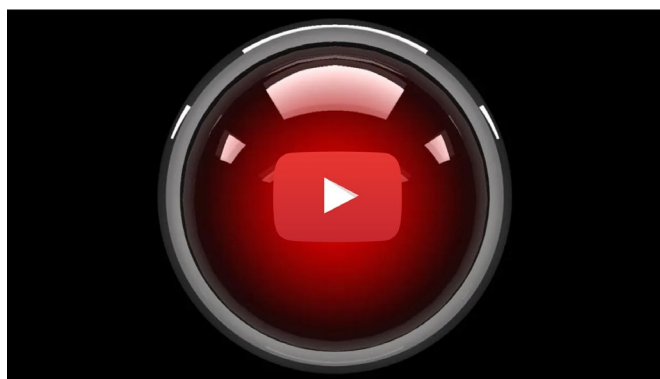

Vlogy a podcasty

Na Vršku #111: Skynet sa blíži: Dopady umelej inteligencie na spoločnosť

V dnešnom vydaní #navrsku sa naši ekonómovia vydajú do sveta umelej inteligencie a zistia, ako môže ovplyvniť našu spoločnosť. Dozviete sa, ako môžu roboti zamestnať alebo prepustiť, ako môžu ovplyvniť trh práce a či sa máme báť, že nás nahradia. Pridajte sa k nim v ich vtipnom rozhovore a zistite, čo všetko AI dokáže v našej spoločnosti.

/Tento názov a popis pre vás vytvorila umelá inteligencia ChatGPT/

Na Vršku #110 - Inovatívne lieky s Katarínou Fedorovou

Žiaden ekonomický model nedokáže zabezpečiť, aby každý občan krajiny jazdil na Rolls-Royce, hoci ho dokážeme vyrobiť. To platí aj v zdravotníctve. Množstvo finančných zdrojov v systéme je v každom časovom bode dané. „Niečo“ musí rozhodnúť o tom, ako budú tieto zdroje rozdelené. Aký kus koláča pôjde na onkologických pacientov a aký na cystickú fibrózu? Vypočujte si diskusiu Kataríny Fedorovej a Martina Vlachynského v #navrsku ako záznam z Ekonomických rečí.

Na Vršku #109 - Osobitná škola osobitných odvodov

Viete, čo je to „Osobitný odvod z podnikania v regulovaných odvetviach“? Nie, to nie je „bankový odvod“! No možno ste začuli, že oba sa majú zvyšovať. Tak si nalad'te #navrsku a dozviete sa, čo tieto odvody sú a prečo by vás ich zvyšovanie malo trápiť.

INESS na DNES #83: Ako sa zmenila cena zamestnanca v roku 2022

Projekt cenazamestnanca.sk už od roku 2019 ráta skutočnú cenu hodiny práce – teda náklady na odpracovanú ľudskú hodinu. Rozdiel oproti iným kalkulačkám je v tom, že zráta celkové výdavky zamestnávateľa na zamestnanca – mzdu, dane a odvody, príplatky ku mzde, 13. a 14. mzdu, ale aj príspevok na stravu, sociálny fond, rekreačné poukazy, či iné aktuálne zmeny. Martin Vlachynský v tomto #INESSnaDNES bližšie vysvetľuje princíp ceny zamestnanca a tiež aktualizácie – napríklad veľmi čerstvé opätovné naviazanie príplatkov ku mzde na minimálnu mzdu.

Kalkulačku nájdete tu: <https://cenazamestnanca.sk/>

A viac si o výsledkoch pre rok 2022 aj s prehľadnou infografikou môžete [prečítať tu](#).

INESS na DNES #82: Čo je prerozdelený mechanizmus zdravotných odvodov

Vedeli ste, že keď pošlete svojej zdravotnej poisťovni zdravotné odvody, suma jej neostáva priamo na využívanie, ale najprv prechádza tzv. prerozdeleným mechanizmom medzi všetkými poisťovňami? Čo to znamená „prerozdelený mechanizmus medzi poisťovňami“ a aké úpravy sa v ňom aktuálne udiali? O tom sa rozprávame v #INESSnaDNES s Martinom Vlachynským.

INESS do UCHA #26: Energetický socializmus

Zastropovaná cena elektriny šesť centov za kWh pre domácnosti je 3-krát menej ako strop 20 centov v Českej republike, nehovoriac o nemeckých 40 centoch. Zachovanie rovnakej ceny v čase, keď ceny iných tovarov a služieb narastú minimálne o 10 % nie je nič iné, ako vytváranie dočasnej ilúzie o moci politikov. Čím viac dotácií pre domácnosti, tým menej prostriedkov na podporu výrobných firiem. Ak to zjednodušíme, vláda preferuje nezamestnaného v prekúrenom byte v trenkách pred zamestnaným v roláku.

Luxusne dotované ceny energií sú tým najhorším riešením súčasnej situácie, ktorá vyžaduje úspory a investície.

Vypočujte si komentár Radovana Ďuranu ako #INESSdoUCHA.

INESS do UCHA #25: O platoch zdravotníkov nemajú rozhodovať ministri

Ak by sme zdravotné služby my všetci nepotrebovali, bolo by rokovanie ministra financií so zdravotníckymi odborármi zábavnejšie ako majstrovstvá sveta vo futbale. Problémom systému však nie sú mzdy, ale to, že v socializovanom zdravotníctve nefungujú mechanizmy, ktoré spájajú rastúci dopyt s rastúcimi príjmami a tým s rastúcou produkciou. Vypočujte si komentár Martina Vlachynského o tom, ako sa pozeráť na mzdy zdravotníkov v kontexte kvality systému.

INESS do UCHA #24: Digitalizácia škôl - zaklínadlo alebo prekliatie?

Digitalizácia ako cesta ku kvalitnému školstvu? Znie to lákavo, no štúdie nás nepotešia. Róbert Chovanculiak vo svojom komentári hovorí o tom, ako výsledky nepotvrdzujú takmer žiadnu koreláciu medzi väčšou digitalizáciou a vyššími úspechmi žiakov. Kde hľadať kľúč k úspechu? Ten tkvie v manažovaní, riadení školy a nastavení jej kultúry. Dozvieme sa aj, akých 5 esencií kvalitnej školy výskum vydestiloval. Vypočujte si celý komentár ako #INESSdoUCHA.

Cena štátu

Už od roku 2006 vám prinášame **projekt Cena štátu**, ktorého cieľom je priblížiť verejnosti jednoduchou formou zložité a komplexné údaje z prostredia verejných financií. Veríme, že aj vďaka nemu prispievame k zníženiu tzv. fiškálnej negramotnosti, aby občania - voliči rozumeli proporciám a dopadom politických návrhov na ich blahobyt aj peňaženku.

Aj na týchto miestach vám pravidelne prinášame novinky zo sveta verejných výdavkov - ktorého ilustračnou vlajkovou loďou je plagát **Vesmír verejných výdavkov** ktorého **aktualizovaná verzia pre rok 2022** je už tu!

- Ako sú financované politické strany zo štátneho rozpočtu a koľko dostali počas súčasného volebného obdobia? Viete koľko na ne prispel jeden pracujúci občan Slovenska, bez ohľadu na to, či ide o jeho obľúbenú politickú stranu? Prečítajte si náš nový blog na Cene štátu a všetko sa dozvieme. -

Ak na Vašej škole ešte Vesmír nemáte, ozvite sa nám e-mailom na juraj.fukatsch@iness.sk.

Takisto dávame do pozornosti prednášky Ceny štátu, ktoré pravidelne na stredných školách robíme.

POLITICKÉ STRANY	2020	2021	CELKOM
OLANO	10 146 706	3 344 703	13 491 410
Smer-SD	8 385 293	2 487 499	10 872 792
Sme Rodina	3 576 937	1 205 380	4 782 317
ĽSNS	3 553 360	1 183 892	4 737 252
SAS	3 038 159	915 221	3 953 380
ZALUDI	2 290 145	847 187	3 137 333
PS/Spolu	2 330 744	548 129	2 878 874
KDH	1 769 307	366 090	2 135 397
SNS	1 464 078	248 896	1 712 975
MKO-MKS	1 307 160	307 567	1 614 727
Dobrá voľba	1 023 572	240 840	1 264 413
CELKOM	38 885 466	11 695 407	50 580 873

V prípade záujmu sa nám ozvite na rovnaký e-mail: juraj.fukatsch@iness.sk.

Aj verejné zdravotníctvo by malo pracovať s prioritami. Čo má väčšiu prioritu? Finančná alebo geografická dostupnosť? Kvalita alebo kvantita? Čo by malo byť jednoznačne zadarmo a naopak, za čo si je slovenský pacient-poistenec-spotrebiteľ ochotný priplatiť? Publikácia predstavuje výsledky prieskumu a ich analýzu.

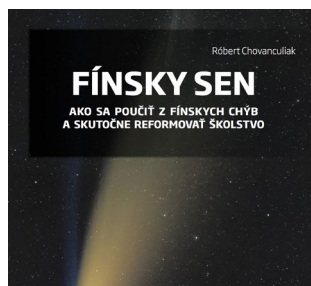

V publikácii **Večný súboj ideológie a expertízy** sa zamýšľame nad fenoménom ideológie a expertízy v kontexte zdravotníctva. V prvej časti text z filozofického hľadiska stručne analyzuje vzťah medzi týmito konceptami v politickom rozhodovaní. V druhej časti je potom tento teoretický rámec aplikovaný na tri konkrétne príklady.

Existujú nové a účinné lieky, o ktorých ľudia vedia a chcú ich, avšak nachádzanie zdrojov na ich úhradu sa stáva čoraz náročnejším. Relevantnou sa tak stáva diskusia o nových spôsoboch platby za tieto nové lieky. V hradení liekov a terapií sa postupne objavujú nové teoretické prístupy, ktoré sa postupne prenášajú aj do praxe.

V publikácii **Hazardné hry: stolček prestri sa** upozorňujeme na nezamýšľané dôsledky, ktoré naivné zvyšovanie daňového zaťaženia môže spôsobiť. Hoci v zákone o hazardných hrách sa hovorí o tom, kam by mali prostriedky z tohto odvodu potiecť, toto určenie je len všeobecné a vlastne ani nedáva zmysel.

V našej novej publikácii **Fínsky sen: ako sa poučiť z fínskych chýb a skutočne reformovať školstvo** upozorňujeme na často zjednodušujúcu interpretáciu úspechov fínskeho školstva, na klesajúci trend výsledkov fínskych žiakov a na mnohé ďalšie problémy, ktoré sa vo fínskom vzdelávaní objavujú.

Slovo „dátá“ sa stalo akousi magicou formulkou. No ani tie samé od seba nedokážu zázraky. Publikácia **Dáta v globálnom zdravotníctve** stručne popisuje rolu dát (nielen) v globálnom zdravotníctve, hlavné výzvy, ktoré v tejto sfére existujú, a v neposlednom rade aj praktiky, ktoré majú potenciál viesť k zlepšeniu situácie s dátami.

INESS knihy

Kniha **Zlé peniaze** od Juraja Karpiša hľadá príčiny a opisuje priebeh krízy. Je písaná pre verejnosť s cieľom vysvetliť krízové ekonomické javy alternatívnym spôsobom. Súčasťou „sprievodcu krízou“ je popis dosahov krízy na životy bežných ľudí a príklady, ako sa s nimi dá vyrovnávať. Tento bestseller si môžete zakúpiť cez stránku zlepeniaze.eu, prípadne vo vašom kníhkupectve.

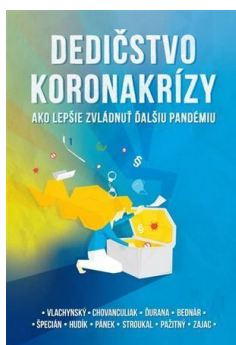

Kniha **Pokrok bez povolenia** od Róberta Chovanculiaka je kompletný sprievodca svetom, kde Airbnb oživuje mŕtvu kapitál a konkuruje štátu v tvorbe regulácií, kde Kickstarter nahrádza vyberanie daní a pomáha financovať verejné služby a kde Bitcoin umožňuje budovať paralelnú spoločnosť, v ktorej neexistujú „vedúci“ a všetci máme kľúče od miešačky.

pokrokbezpovolenia.sk

Žiaden ekonomický model nedokáže zabezpečiť, aby každý občan krajiny jazdil na Rolls-Royce, hoci ho dokážeme vyrobiť. To platí aj v zdravotníctve. Množstvo finančných zdrojov v systéme je v každom časovom bode dané. „Niečo“ musí rozhodnúť o tom, ako budú tieto zdroje rozdelené. Touto témou sa zaoberá vo svojej knihe **Inovatívne lieky - právne a etické otázky** Katarína Fedorová.

INESS spojil 10 autorov zo Slovenska a Česka, aby poskytli svoj pohľad na zaujímavé ekonomické a spoločenské aspekty krízy spojennej s pandémiou koronavírusu. V knihe **Dedičstvo koronakrízy** sa napríklad dozvieme, ako zlepšiť proces schvaľovania liekov, krotiť domýšľavých expertov, lepšie nakupovať vakcíny, vytvárať paralelné spoločenstvá, pracovať cez internet, využívať trh a podnikateľov v boji s vírusom, alebo nezneužívať centrálnu banku.

Všetky publikácie a Policy Notes si môžete zdarma stiahnuť na stránke iness.sk v sekcii Publikácie.

Knihy je možné zakúpiť osobne v kancelárii INESS (okrem e-knží) alebo na dobierku objednávkou cez sekciu Knihy na stránke iness.sk.